

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

1 EYLÜL 1958 — 125 KURUŞ — CİLT IX

Sayı: 107

Tel : 26754 Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

"GAYRİSİYASİ" EFENDİMİZ 1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

Basın ve Fikir Hayatımızın Uğradığı Darbe; İki Cildi Elli Lira; İlahiyat Enstitüleri; Dış Ticaret Rejimi; Kısa Bir Müşahede 3-5
Maarifimizdeki Buhranın Sebepleri Nelerdir? ..... Zinde KİP 6

İNCELEMELER :

"Milletlerin İsyan Hakkı"na Dair.
Dr. Muammer AKSOY 7
Türkiye'nin Son Ortadoğu Siyaseti ve Batılaşma Temposunda Yavaşlama. .... Mümtaz SOYSAL 10

Daha Yüksek Bir Fiyat Seviyesinde İstikrarın Temini:- Bir Örnek .....
M. DOĞAN 12

Türkiye'de Para (1950 - 1956) ...
Dr. Oktay YENAL 14

OKURLARIN FORUMU :

Buna Kör Döğüşü Derler (İsmail Nafiz ALKAN); "Olağanüstü" Toplantının Arkasındaki Bizler (İ. Hakkı NUDRALI) 17-18

KÜLTÜR VE SANAT :

Düğünlerde Kutsal Danslar .....
Metin AND 18

YAZAR — OKURUN DEFTERİ

Takıldıklarım ..... Bilge KARASU 20

"Gayrisiyası," Efendimiz

1950'denberi zaman zaman ortaya atılan söylentilerden biri geçen hafta içinde gazete sütunlarında da dolaştı durdu : Hükümet, bütün siyasî partilerin ocak ve bucak teşkilatlarını lâğvetmek tasavvurundaymış; bundan sonra siyasî partilerin teşkilatlı faaliyetleri ancak il ve ilçe kademelerinde yapılabilecekti.

Bu, siyasî hayatımız üzerinde asılı duran Demokles kılıçlarından

biridir; öyle bir kılıç ki tıpkı Siraküza tiranı Denys'in ziyafetinde Demokles'in yaptığı gibi, gözümüz ona takıldıkça elimizdeki kupalar yere düşer, şimdilik bize lütfedilmiş olan "siyasî saadetler" in ne derece geçici olduğunu daha iyi anlarız. Belki de bu gibi söylentilerin ortaya atılışındaki sebeplerden biri de, daha başımıza neler gelebileceğini bize hatırlatmak ve bugünkü hâlimize şükrettir-

mektir.

Ocak ve bucak teşkilatlarının kaldırılacağı hakkındaki söylentilerin bu defa piyasaya çıkışları, iktidar partisinin halk gözündeki sevgisini tamamen kaybetmeğe başladığı günlere rastlamaktadır : Siyasî hayat ve vatandaş hakları üzerindeki kayıtlmalar son haddine varmıştır; şimdiye kadar güdülen dış siyaset tamamıyla iflâs etmiştir; ortada, artık,

olup bitenleri örtbas edebilecek yeni Kıbrıs mitingleri tertiplemek imkânı da kalmamıştır; dışarıdan türlü fedakârlıklar pahasına sağlanan mali ve iktisadî yardımların peşinden gelen pahalılık dalgası, ince hesaplar üzerinde pek durmayan büyük kütleleri, iktisadî geleceğimiz bakımından büsbütün şüpheye düşürmüştür. İşte böyle bir hava içinde yeniden ortaya atılan eski söylenti, halk arasındaki memnuniyetsizliğin artık tamamen köy kademesine kadar indiğinin bir delili sayılmalıdır. Şimdiye kadar, daha doğrusu Eylül 1957 seçimlerine kadar, iktidar sahiplerinin en fazla güvendikleri nokta, iktisadî sıkıntıların ve siyasî bunaltıların köylere çok geç aksedeceği vakıyasıydı; fakat daha 1957 baharında, bu aksetmenin sanıldığından pek daha çabuk vukubulmakta olduğu sezilmiş ve seçimler öne alınarak, 1958'de gelebilecek tam bir yenilgiyi önlemek amacı güdülmüştür. Bugün, aradan geçen aylara, hasatlara ve dış yardımlara rağmen, memnuniyetsizliğin köylere de tam mânasıyla bulaştığı farkedilmektedir. İktidar partisi, vaktiyle kendisine zafferler kazandırmış olan kütlelerin, bugün "zararlı" bir muhalefete daldıkları ve muhalefet partilerinin mahallî teşkilâtlarının da bu içten çöküşü körükledikleri zehabına kapılmıştır. İşte, alınacağı söylenen tedbirin asıl maksadını, sebebini bu noktada aramak gerekir. Demokrat Parti, e- lindeki en güvenilir kuvvetleri öbür parti teşkilâtlarına kaptırmamanın yollarını aramakla meşguldür. Yoksa tedbirin gerekçesi gibi gösterilmek istenen ve köylerdeki toplumsal hayatı için için kemirdiği iddia edilen siyasî kavgalar yepyeni bir şey değildir. Hattâ, 1945 - 1950 arasındaki devrede bu kavgaların ve köy çekişmelerinin bugünkünden çok daha sık vukubulduğunu söylemek de mümkündür.

Ellerindeki kuvvetleri muhafaza etmek emeliyle bu gibi tedbirler tasarlıyanlar, bilmiyorlar ki, aslında, kendi elleriyle kendi kuyularını kazmaktadır. Tedbir, bütün partilere şâmil olacağına göre, Demokrat Parti'nin de ocak ve bucak teşkilâtlarının lâğvedilmesi gerekecektir. Bu ise, Demokrat parti'yi, birçok köylerde ve mahallelerde bulundurduğu "kontrol noktaları"ndan mahrum edecektir. Şimdiki hâlde, ocak başkanı veya bucak mensubu olmaktan, partiye kayıtlı olmaktan bir menfaat uman-

lar, böyle bir şeyin kendilerine bazı üstünlükler sağlayabileceğini zannedenler, bu gibi teşkilâtların ortadan kalkışıyla birlikte partiye olan bağlarını da zayıflatacaklardır. En muhalif köylerde bile; iktidar partisine üye olmakla bazı şeyler elde edebileceklerini zannedenler bu üyelik imkânının yok oluşundan sonra, içinde buldukları toplumda azınlıkta kalmanın güçlüklerine daha fazla dayanmakta mâna görmeyeceklerdir. Böyle bir davranışın iktidar partisine kaybettirebileceği oyların ne kadar kabarık olacağını tahmin hiç de zor olmasa gerek.

Öte yandan, aynı şey, muhalefet partileri, daha doğrusu en büyük muhalefet partisi bakımından vârit değildir. Gerek dünyanın başka memleketlerindeki, gerekse Türkiye'deki tecrübelerden açıkça anlaşılacağı gibi, eğer muhalefet duygusu ve halk kütlelerindeki memnuniyetsizlik kâfi derecede kuvvetliyse, muhalefet partilerinin tam teşkilâtlanmadan da seçim kazanmaları mümkündür. 1946 seçimlerinde Demokrat Parti'nin kazandığı bazı illerde bütün ocak ve bucak teşkilâtının tamamlanmış bulunduğu söylenemez. Bunun gibi, 1950 seçimlerini ezici çoğunlukla kazanan Demokrat Parti'nin, o yıl, bütün memleket çapında C.H.P. teşkilâtı kadar geniş ve tam olduğu şüphelidir. Tabii, teşkilât kurmak ve bunun kademelerini mümkün olduğu kadar aşağılara indirmek, seçimlerin kazanılmasını son derece kolaylaştıran en önemli âmillerden biridir. Fakat bir parti halkın sevgisini kaybetmişse ve âdeta kendi eliyle seçim yenilgisini hazırlamışsa, bu partinin en üca köşelere kadar teşkilât kurması, her köyde, her mahallede kendisine bağlı bir iki kimse bulması durumu değiştiremeyecektir. Hele, bahis konusu parti, bir iktidar partisi ise! Çünkü, yukarıda da söylenildiği gibi, iktidar partisi üyeliği, bütün memleketlerde, parti bağlılığından daha başka âmillerle dayanmaktadır.

Ocak ve bucak teşkilâtlarının kaldırılması, memleketteki muhalefet duygusu devam ettiği müddetçe, C. H.P. bakımından pek büyük bir değişiklik getirmeyecektir ama, öbür muhalefet partilerinin bundan zarar görecekları muhakkaktır. Çünkü, 1946'dan sonra bâkir muhalif kütleleri peşinden sürükleyebilen ve birçok yerlerde teşkilât kurmaksızın bi-

le bunu yapabilen Demokrat Partiden farklı olarak, bugünkü Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi, büyük bir kısmı teşkilâtlanmış olan veya asıl muhalefet partisine tercihlerini seçimlerde fiilen göstermiş bulunan kütleler içinde kendilerine bir yer edinmek durumundadırlar. Bu ise, her köyde, her mahallede, C.M.P.'li veya Hürriyet Partili bir iki militandan başlayarak ve onlara dayanarak, devamlı ve sabırlı uğraşmalar sonunda bu nüveleri genişletmeyi icabettirmektedir. Bu bakımdan, şimdiki şartlar içinde, her iki partinin mahallî teşkilât kurabilmeleri büyük önem taşımaktadır ve eğer bahis konusu edilen tedbir alınırca, en büyük zararı onlar görecektir. İktidar partisi bu noktada kendi kuyusunu kazdığına farkında değil. C.M.P.'ye veya Hürriyet Partisi'ne sempati duyan muhalif seçmen, kendi çevresinde bağlanabileceği, direktif alabileceği ve yardım edip yardım görebileceği bir teşkilât bulamazca, ister istemez yine kendi çevresindeki büyük kuvvete bağlanacak, içinde bulunduğu büyük kütleyle birlikte hareket edecektir. Muhalefet oyları birleştiği takdirde kendilerini nasıl bir akıbetin beklediğini 1957 seçimlerinden sonra daha iyi anlayan D.P. idarecileri, ocak ve bucaklardaki siyasî parti teşkilâtlarını kaldırmadan önce her halde bu nokta üzerinde biraz daha düşüneceklerdir.

Yeni tedbir hakkında ileri sürülen gerekçelerden biri de, idare âmirlerini mahallî parti teşkilâtlarının nüfuzundan kurtarmakmış. Akılları kamu işlerine birazcık erenler bile, bunun çaresinin böyle tedbirlere başvurmak olmadığını, asıl yapılacak işin ocak ve bucak başkanları karşısında idare âmirlerini tutmak, desteklemek, onları bu kuvvetler karşısında yalnız bırakmamak ve bu kuvvetlerin sözüyle hareket edip idare âmirleri üzerinde baskı yapmamak olduğunu hemen anlayacaklardır. Zihniyet değişmedikçe, bucak parti başkanı bucak müdürüne baskı yapar da, ilce parti başkanı kaymakama baskı yapmaz mı?

Köylerin toplumsal hayatını çöküntüden, kırgınlıktan, geçimsizlikten kurtarmak gerekçesiyle ortaya çıkanların, bu isteklerinde samimi olduklarını biran için farzedelim. Acaba böyle bir durumun sebepleri sadece partilerin mahallî teşkilâtların-

da mı saklıdır, yoksa hastalığın mikropları daha başka yerlerde, meselâ başkentte midir. İnsana öyle geliyor ki, ocak ve bucak teşkilâtlarını kaldırmakla, baştan kokmuş olan bir balığın kuyruğunu kesmekle meşgulüz. Siyasî partilerin en yüksek kademeleri arasındaki münasebetler normal ölçüler içinde cereyan etmiyorsa ve bu en yüksek kademelerde bile medenî bir siyasî hayatın icaplarını yerine getiremiyorsak, kuyruk taraflarında ameliyat yapmakla acaba ne kazanırız Köy veya mahalle kahvelerinde siyasî atışmalar yüzünden birbirleriyle boğazlaşanlar, gözlerini çe-

virtdikleri başkentte ve millî egemenliğin timsali diye saydıkları yerlerde daha iyi misâller mi görmüşlerdir? Unutmamak gerekir ki, vatanın her köşesinde yurtdaşların kardeşçe geçinmesini isteyenler, her şeyden önce, kendilerini tenkit edenlerle kardeşçe geçinmeyi öğrenmelidirler.

Eskidenberi "köylü efendimizdir" deyip gelmişiz ve demokrasi devrinin seçimlerinde onun oylarına boyun eğip iktidarlar değiştirmişiz. Gerçekten de köylü, bu saygıyı, bu güveni boşa çıkarmıyacak şekilde hareket etmeği bilmiştir. Belki, tepkileri geç olmuştur; fakat ölçüleri daima

sağlam, sağduyu ölçüleri olduğu için, kıstasları daima günlük hayatın elle tutulur gözle görülür kıstasları olduğu için, siyasî hayatın rotasına bu köylü tepkisinin hâkim olması - bütün gecikmelere rağmen - Türk devletinin hayrınadır. Fakat, şimdi, sırf bu geç tepki iktidardakilerin hoşuna gitmeyen taraflara doğru yöneldiği için, köylü efendimizi teşkilâtlamak, beğendiği siyasî kuvvetlere hizmet etmek hakkından mahrum etmek istiyoruz. Köylü oylarıyla iktidara gelenler, bugün, köylüye "siyaset senin nene gerek" diyecek kadar değişmişlerdir.

Onbeş Günün Notları

Besin ve Fikir Hayatımızın Uğradığı Darbe

Kâğıda yapılan zam basın ve fikir hayatımız bakımından ağır sonuçlar doğuracaktır. Daha geçenlerde-ciddî bir zam gören kâğıdın fiyatı, son dış yardım ve «topal devalüasyon» üzerine, âni olarak, görülmemiş ölçüde bir zama daha mâruz kalmıştır.

Bağımsız ve ciddî dergi ve gazetelerin yalnız kazancını değil, birçoğunun hattâ hayatını tehdit eden bu yeni durum üzerine, İstanbul gazeteleri sahiplerinin «Başbakanla temasa geçtikleri», duruma çare aradıkları, fakat çok cüz'î bir indirme sağlayabildikleri anlaşıl-mış bulunuyor.

Yillardanberi ısrarla takip edilen hatâlı iktisat politikasından keskin ve sert bir şekilde dönülmesi elbette sancısız, sarsıntısız olmayacaktır. Ancak, ilk hamlede, basının bu kadar şiddetli bir sarsıntıya mâruz bırakılması çok düşündürücüdür.

Çıkan haberlere bakılırsa, hususî ve resmî ilân fiyatları da yeniden tesbit edilecek ve bu arada, ancak iktidar partisinin beğendiği — hiç değilse fazla kızmadığı — gazetelere hayat hakkı tanıyan yeni bâzı gelişmeler husule gelecektir....

Vaktiyle D.P. nin bütün kusurlarını örterek; muhalefetteki demagojik, çerilîğe tâviz verici tutumuna, tenakuzlarına ve zaafalarına göz yumarak D. P. yi

iktidara yükselten hür basın, aynı D. P. den darbe üstüne darbe yedi. 1950 yi değil, 1864 nizamnamesini bile geride bırakan cezâî hükümler, çeşitli iktisadî ve idarî baskılar birbirini kovaladı.

Basına karşı D.P. nin husumeti boşuna değildir: Basın bugün muhalefetin fikirlerini yayabilecek tek vasıta.

Radyo, her gün, partizanlık yolunda yeni bir merhale katetmektedir. Bu tesirli propaganda vasıtası, millet hizmetinde olması gerekirken, iktidar partisi hizmetinde tek taraflı olarak çalıştırılmaktadır.

Toplantılar o derece sert ve antidemokratik kayıtlara tâbi tutulmuştur ki, yurdu karış karış dolaşarak, hakikatleri vatandaş kitlelerine anlatmak 1950 deki şartlarla kıyas edilemeyecek derecede güçleşmiştir.

İdaredeki aşırı partizanlık tezahürleri, vatandaş, siyasî kanaatini tazyik altında tutmaktadır.

Geriye, kolu kanadı bir hayli bağlanmış da olsa, tek önemli «fikir yayma» vasıtası olarak basın kalmıştır. O basın ki, 16 aylık mahkûmiyetlerle, sanık sayısı yüzleri aşan sıra sıra davalarla susturulamamıştı. O basın ki, «resmî ilân» la bâzı unsurları avlansa bile şerefli unsurları dimdik durmuştu. O basın ki, iktidar, baskı malzemesine,

döviz ihtiyacına, hattâ «hususî ilân» larına hâkim olmuş, fakat sütunlarına dilediği ölçüde ve şekilde hâkim olamamıştı... Şimdi, kâğıt fiyatları ile, bağımsız basına diz çöktürmek yolunda önemli bir adım daha atılmış olmaktadır.

Son 25 - 30 yıllık dünya tarihi bile isbat ediyor ki, iktidarlar, bütün ağız-lara kilit vursalar, bütün hür kalemleri kırsalar, yine de hakikat güneşinin ışıkları kafalara ve vicdanlara süzülür; bu sert tedbirleri alan iktidar partileri en umulmadık zamanda yıkılabilirler.

Dergiyi, gazeteyi, kitabı, defteri her gün daha geniş kütlelere ulaştırmak zorunda olan bir memleketiz. Forum'da daha önce yayınlanmış bâzı incelemelerde, nüfus başına düşen gazete nüsbası bakımından ileri milletlerden, hattâ Balkanlardan, Kıbrıs'tan, Lübnandan geri olduğumuz belirtilmişti. Atatürk'ün eseri olan Halkevleri ve kütüphaneleri kapatıldığı gibi, şimdi de Atatürk devrinin «prim» vererek alabildiğine ucuzlatmağa çalıştığı kâğıt, yeni «prim» lerle kültür hayatımızda tâmirî güç yaralar açacak derecede pahalılaştırılmaktadır.

Bu yolun bir dönüşü gelecektir. O günü memleket aydınları ümitle bekliyor. Fakat, basını doğrudan doğruya ve dolambaçlı yoldan baskı altında tutanlar, yarını düşünürken yüreklerini dolduran his, eminiz ki «ümit» kadar tatlı bir his değildir. — T. F.

«İki Cildi Elli Lira»

«İki cilt, 1034 sayfa, mufassal fihrist ve indeksleri, hususî kanunlarla Temyiz Mahkemesi ve Federal Mahkeme'nin binlerce kararı, en modern doktrin... İki cildi 50 lira; bez cildi 65 lira...»

Yukarıdaki satırlar gazetelerde çıkan bir kitap ilânıdır ve çok ünlü bir Ord. Prof. ile bir Doç. Dr. un eserlerini tanıtmaktadır. İlk bakışta, böyle muazzam bir eserin yazıldığını, sayıları çok az olan ciddi bilimsel yayınlar arasına bir yenisinin katıldığını duyup da sevinmemek mümkün değil. Bu derece büyük çapta bir kitaba 50 veya 65 liralık bir fiyat biçilmiş olmasını da şimdiki şartlar içinde normal karşılamak gerekir.

Fakat, aynı eserin ünlü Ord. Prof. ve Doç. Dr. tarafından imtihanlar için okunması mecburî bir ders kitabı sayıldığını ve âdetâ her sayfasının satır satır ezberi istendiğini duyunca bütün iş değişiyor.

Anlaşılan, Türk bilim adamları, bilimsel eserlerle ders kitapları arasındaki farkı bilmiyorlar veya bilmezlikten geliyorlar. Yukarıdaki gibi kitaplar, birer bilim eseridir; o sahada ihtisas sahibi olmuş kimselerin faydalanabileceği temel doktrin bütün teferruatıyla bu gibi kitaplarda ortaya konulur. Böyle olduktan sonra, sayfa sayısını veya kitap fiyatını kimsenin tahdit etmeğe hakkı yoktur; yazarlar bilgilerinin derinliği, kütüphanelerinin zenginliği, yabancı dil bilgilerinin enginliği nisbetinde istedikleri kadar uzun ve etraflı yazar, cevherlerini ortaya dökebilirler.

Fakat, üniversite için de olsa, ders kitabı demek, bu demek değildir. Öğrencileri için ders kitabı yazarlar, onların zamanlarını, öğrenme kabiliyetlerini ve bütçelerini hesaba katmak zorundadırlar. Doktora dersleri veya ihtisas kurları dışında, öğrenciler için okunması mecburî tutulan kitaplar, ünlü profesörlerin bütün bilgi ve marifetlerini ortaya dökmek maksadıyla kaleme alınmış birer «dev-eser» olamaz. Nasıl ders kitabı yazmak, dev-eser yazmağa engel değilse, dev-eser yazmak da ders kitabı yazmağa engel olamazdır. Asıl marifet de bu ikincisini yapabilmektir; çünkü ders kitabı yazmak, özelleme kabiliyeti, takdim, vuzuh ve yol göstericilik gibi bambaşka hasletler isteyen bir iştir ve üniversite mensuplarından beklenenler de bunlardır. Şimdiye kadar üniversitelerde kimse kimseni ders kitabı yazmağa zorlamadı ve bu işi yapamıyanlar, eğer dev-eserler

verebilmişlerse, aslâ ayıplanmadılar. Fakat dev-eser yazarak, bunu ders kitabı diye öğrencinin eline tutuşturmak tek kelimeyle insafsızlık olur.

Yok, bir de işin içinde, başka türlü satılmasına imkân olmıyan koca koca kitapları imtihanlar için mecburî sayarak, öğrenci bütçelerinden telif hakkı toplamak arzusu varsa, bu niyet, insafsızlıktan çok daha kötü bir kelimeyle ifade edilir.

İlâhiyat Enstitüleri

Nihayet bu günleri de görecektik: Köy Enstitüleri, dar görüşlerin ve geri fikirlerin kurbanı olduktan sonra, onlardan açılan yerin boş kaldığına üzülünler, artık sevinebilirler, çünkü Eğitim Bakanının 23 Temmuz 1958 tarihli resmî bir demecinden öğrenildiğine göre, «bugünkü eğitim enstitüleri derecesinde tahsil verecek bir İlâhiyat Enstitüsünün açılması» kararlaştırılmıştır.

Kısa bir zaman için Türk köylerine bir ümit ışığı olarak doğan ve o kısa zaman içinde verdiği mezunlarıyla bugün Türk toplumunun her safhasında izlerini hâlâ başarılı bir şekilde devam ettiren Köy Enstitülerini hangi kara zihniyetin kapattığı şimdi yavaş yavaş anlaşılıyor. Demek ki, bütün o komünizm iddiaları tamamiyle boşmuş veya bir iki münferit olayın mübalâğâ edilmesinden ibaretmiş; demek ki Enstitüleri kapatan şey bir köylü ayaklanması korkusu değil, kara kuvvetlerin ilerlemesine zemin hazırlamak arzusu imiş. Şimdi, Köy Enstitülerinin gerisindeki aydınlık kuvvet türlü tehditler, tertiplerle sindirildikten ve köy enstitüleri öğretmen okulu adıyla kuşa çevrildikten sonra, kara kuvvet karşı taarruza geçmiştir; hem de resmî ağızlar, resmî kaynaklar ve resmî teşviklerle takviye edilmiş olarak. Bu taarruz gayet ustaca tertiplenmiştir. Önce, sanki ilmi yapılabilecek başka konu kalmamış gibi, katolik üniversitelerinin teoloji fakültelerinden pek de farklı olmıyan bir İlâhiyat Fakültesi kurulmuş ve işe yüksek kademedeki bilimsel görüşten başlanıyor -muş intibaı verilmeğe çalışılmıştır. Bu arada, sanki mahalle içlerinde türeyen fesat yuvalarını, Kur'an hocalarını yok etmenin, bunların kötü etkilerini önlemenin başka yolu yokmuş gibi devlet, güya körpe dimağları cahil hocaların şerrinden korumuş ve onlara bizzat kendisi din eğitimi vermeğe başlamıştır. Bugün ilkokullarda okutulan din kitaplarına bir göz atımlar, her yıl, mahalle

mektepleriyle devlet okulları arasındaki farkın ne kadar azalmakta olduğunu daha iyi anlıyacaklardır. Önce «istiyenlere verilen» bu resmî din eğitimi, zamanla, «istemiyenlere verilmeyen» bir eğitim hâline sokulmuştur. Son yılların bir iki Eğitim Bakanına sorarsanız, ortada değişen bir şey yoktur; çocukların din dersi verilmemesini isteyenler yine de bu isteklerini dinletebilmektedirler! Acaba çevremizde kaç kişi varsır ki, radyolarında cuma sabahları tam altı buçukta bağıra bağıra Arapça Kur'an okunan, haftada üç akşam «dini - ahlâkî musahabe» adı altında cehennem korkusu telkin edilen bir memlekette, okul idarelerine dilekçe vererek çocuklarının din derslerinden muaf tutulmasını isteyebilsin?

Devlet, hem de lâik devlet, din eğitimindeki gayretkeşliğini bu noktada da bırakmamıştır. Ne imiş? Câmilerde vaaz veren hocalar cahilmiş, din terbiyesini tam olarak veremiyorlar, ayınları gereği gibi çatlatamıyorlarmış. Devlet, dejenere olmağa yüz tutanları ve fikrî kısırlık içinde gitgide gülünçleşmeğe doğru gidenleri bu acizleri içinde yalnız bırakmamış, onları sözde «aydın» unsurlarla takviye edebilmek maksadıyla İmam - Hatip Okullarını kurmuştur. Eskiden mahalle aralarında «icra-yi san'at» edenler, şimdi, devlet okullarında toplumun yol göstericilerini (!) yetiştirerek maaş almakla meşguldürler. Millî Eğitim Bakanının ifadesine bakılırsa, İmam - Hatip Okullarının bu yılki ilk mezunları «üstün din ve ilim anlayışına sahip, millî idealere bağlı ve müsbet ilimlerle mücehhez bilginler» miş!

Şimdi kurulmakta olan İlâhiyat Enstitüleri de, bu İmam Hatip Okulları ile İlâhiyat Fakültesi arasında eksik kalan halkayı tamamlayacaktır. Enstitüler, İmam Hatip Okulları mezunlarından bir kısmını kabul edecek, onların Arapçalarını, eski yazılarını ve kara kaplı kitap bilgilerinin biraz daha arttırdıktan sonra, mezun oldukları yere öğretmen olarak yollıyacaktır. Kara kuvvet taraftarları artık müsterih olabilirler: Dinî eğitim çemberi tamamlanmıştır. Daha dünyanın ne olduğunu anlamadan zihinlerine hurafeler doldurulan küçük çocuklardan, çöl boynunu yazan «İslâm bilginleri» ne kadar irili ufaklı koskoca bir ordu yetişmektedir. Kızıl korkuyu bahane edip Köy Enstitüleri'nin başını yiyenler, şimdi, bu vatanın aydınlık ufuklarını kara ve yeşil bulutlarla kapamak sevdasındadırlar.

Dış Ticaret Rejimi

Yeni Dış Ticaret Rejimi umumiyet itibariyle memnuniyetle karşılandı. Buna sebep, tam bir bürokrasi örneği hâline gelen eski rejimin imkân nisbetinde sadeleştirilmesidir. Altı yüzü aşan sirkülerin kaldırılması ve tatbikata mütecellik hükümlerin bir talimatnamede toplanması — bu iş için bir komisyon teşkil edilmiştir— rejimi hiç değilse biraz anlaşılır bir hâle getirecektir. Karışık muamelelere sebebiyet veren takas kaldırılmış, muvakkat ihracat ıslah edilmiştir. Bundan başka ithalât muameleleri basitleştirilmiştir ve nisbeten daha sür'atli şekilde işliyecek bir hâle getirilmiştir: İthalâtçı doğrudan doğruya yabancı firmayla temasa geçecek, oradan aldığı proforma faturasını Fiyat Kontrol Dairesine tasdik ettirecek, Merkez Bankasına bedelini yatırarak ve dört ay içinde ithalâtı fiilen yapacaktır. Tabii ki işlemin iyi işlemesi elde döviz bulunmasına bağlıdır:

Aynı sadeleştirme gayreti, ithal edilecek malların tesbitinde de görülmektedir: Az çok keyfi bir şekilde ve gayrimuayyen zamanlarda ithal maddeleri vermek yerine, belli müddetler için ithalât programları yapılacak ve ithalâtı arzu edilen mallar için kotalar tesbit edilecektir. Bu kotaların dahilinde ithalât serbest bir şekilde yapılacaktır. Keza ihracat muayyen maddeler hâric tamamıyla serbest bırakılmakta, müdahale alımları kaldırılmaktadır. Millî Korunma tâdil edilecektir.

Yeni Dış Ticaret Rejiminin getirdiği en büyük yenilik, yatırım ve ithalât programları arasında koordinasyonun tesisine çalışılmasıdır: İthalât gelişigüzel yapılmıyacak, yatırımların emrinde kullanılacaktır. Maliye Bakanının beyan ettiğine göre, Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtına 10 yıllık bir yatırım programı sunulmuştur. Önümüzdeki on yıl zarfında yatırımlar, dış tediyeye muvazenesizliğini giderecek sahalara yöneltilecektir. Bu gâyeye erişmek için ithalâtın da şimdiden aynı istikamette yürütülmesi gerektiği aşikârdır.

Hükümetin gelişigüzel bir yatırım ve ithalât siyasetinden vazgeçip, yatırımlara bağlı olarak ithalâtı plânlı bir şekilde yürütmeye karar vermesi memnuniyet verici bir hâdisedir. Yalnız bu siyasetin sahneye konması kolay değildir.

Teknik bakımdan temel güçlük, yatırım programının tesbitinde ortaya çık

maktadır. Hangi yatırımlar yapılacak, hangi yatırımlar tehir edilecektir? Yatırım programı hususî ve resmî sektör arasında nasıl taksim edilecektir? Hususî sektör yatırımları istenilen istikamette nasıl yürütülecektir? V.s... Bu suallere müşahhas ve teferruatlı bir şekilde cevap vermek için «yatırımların ölçüsü, dış ödeme gücünü takviyedir» gibi umumî bir prensibin ortaya konulması elbette kâfi gelmiyecektir. Tatmin-kâr bir programın ortaya konması, plân lama mevzuunda tecrübe sahibi idarecilerin mevcudiyetini ve iktisadî bünye üzerinde geniş incelemelerin yapılmasını ve istatistiklerin hazırlanmasını gerektirmektedir. Ne yazık ki, gelişigüzel bir iktisadî kalkınmanın şampiyonluğunu yapanlar, şimdiye kadar bu mevzular üzerinde gayret göstermeğe lüzum görmemişlerdir. Bu sebeple, hazırlandığı söylenen yatırım programının, istenilen gayeyi ne dereceye kadar tahakkuk ettirebileceği hususunda haklı endişeler uyanmaktadır.

Hiç değilse yatırım programının umumî efkâra açıklanması ve münakaşa mevzuu yapılması beklenirdi. Ne çâre ki, herşeyin üzerine bir esrar perdesi çekmek itiyadından bir türlü kurtulamayan hükümetin böyle bir niyet beslediğine dair en ufak bir emare mevcut değildir.

İkinci bir güçlük, yatırım programının istikrar içinde yürütülebilmesi meselesidir. Maalesef bu mevzuda da gerekli teknik organizasyondan mahrum bulunuyoruz. Kredi kontrolüne yeni yeni başlanmaktadır. Herşeyden mühimi, daha başlangıçta, ilerideki yıl için yekûn talep ve yekûn arz arasındaki muvazenesizliği bildirerek, gerekli tedbirleri zamanında almayı mümkün kılan «Millî Muhasebe Sistemi» ne sahip değildir.

Yatırımları plânlı bir şekilde ve istikrar içinde yürütmeğe karar verdiği ni söyleyen Hükümetin herşeyden evvel plânlı bir iktisadî düzeni yürütmeyi mümkün kılan organizasyonu ortaya koymaya çalışması lazımdır.

Kısa Bir Müşahede

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 23 Ağustos günü büyük bir çoğunlukla, Ortadoğu hakkında Arap Devletlerinin müstereken vermiş oldukları bir karar suretini kabûl etti; aleyhte oy veren tek devlet İsrail'di ve Dominik toplantıda

hazır bulunmuyordu.

Şimdi, bu işin bilânçosuna bir göz atalım:

Fevri bir hareketle Lübnan'a yapılan Amerikan çıkartmasından sonra, herkes, ve bu arada bilhassa, kuvvetin Ortadoğunun bütün meselelerini Batının menfaatlerine uygun bir tarzda hallediverceğini sanan kısır görüşlü ve prensipsiz çevreler, Amerikan deniz piyadelerinin, Beyrut plâjlarından kalkıp, Batının sâdik adamı Nuri Sait'e karşı isyana cür'et etmiş olan Abdülkerim Kasım'a lâayık olduğu dersi vereceğini sandılar. Bu ümit pek çabuk boşa gitti. Arkasından, sanıldı ki deniz piyadeleri Lübnan âsilerine gereken şamanı indirecektir. Halbuki, deniz piyadelerinden hemen sonra Beyrut'a gelen Mr. Murphy, muhalefetin politikasını tatbik hazırlamanı ve «meğrû» hükümetin emirlerini infaz etmeyen bir Generali Cumhurbaşkanlığına oturtmak için elinden geleni yaptı ve deniz piyadeleri vakitlerini denize girmekle geçirdiler. Daha sonra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplandı. Başkan Eisenhower Genel Kurula büyük âlâyışle geldi ve bir de plân sundu. Neticede bizzat Arap Devletleri, bu plânda tek işlerine gelen nokta olan iktisadî yardım fikrini benimsiyen ve Lübnan'a, Ürdün'e bir polis kuvveti yollanması yolunda Mr. Dulles'in ziyadesiyle gürültüsünü ettiği teklifi nazara almak şöyle dursun, Lübnan'da mevcut müşahit heyetinden bile bahsetmeyen bir teklif hazırlayıp Genel Kuruldan geçiriverdiler. Ve, koca Birleşik Amerika, ilk defa Genel Kurulda, bir karar suretinin hazırlayıcısı olmaktan çıkıverdi.

Şimdi, deniz piyadeleri, 24 Eylülde General Şahap'ın kendilerinden çekilmelerini istemesini bekliyorlar. Amman Hava Meydanındaki İngiliz paraşütçüleri de her an benzinsiz kalmak ihtimali karşısındadırlar ve Majestelerinin Hükümeti, bu kuvveti ne yapıp yapıp geri çekmenin çarelerini araştırmaktadır. Üstelik, böyle yapmaya mecburdurlar; zira, bizzat kendilerinin de katıldıkları Arap teklifi, yabancı kuvvetlerin Lübnan ve Ürdün'den çekilmelerini talep etmektedir. Bu ne iştir ki daha birkaç gün önce Arap Milliyetçiliğinin komünizmden bile daha tehlikeli olduğunu söyleyecek kadar pusulayı elden kaçırmış olan Kırkl Hüseyin'in temsilcisi ile Marunî faşistlerinin oyunca-

ğı Sami El Sulh Hükümetinin Dışişleri Bakanı, Arap tescnüdü temasının tesiri altında kalarak, aynı teklife Bay Feyzi ve Bay Cömert ile birlikte imza koymak zorunda kalmışlardır! Ve şimdi İngiltere, Kral Hüseyin'e Nâsır'la anlaşmayı tavsiye etmektedir!

Müşahedemiz şudur: Lübnan'a asker çıkartmakla bütün Arap dünyasında nefret kazanan Birleşik Amerika şimdi gülünç olmuştur. İngiltere'den ise hiç bahsetmiyeceğiz.

Batı Devletlerinin bundan gereken dersi çıkarmaları lâzımdır.

Bilhassa Türkiye'nin, Atlantik Paketi ve cibelerinin, hiçbir suretle, Arap milliyetçiliğine karşı haksız ve hatâlı hareketlere girişen Müttefiklerini tenkid etmemeyi emretmediğini çok iyi idrak etmesi zaruridir.

Maarifimizdeki Buhranın Sebepleri Nelerdir?

Zinde KİP

Pedagoji Cemiyetinin bu sene toplanan ve bir hafta devam eden VII nci Eğitim Kongresinde memleketimizin çeşitli maarif ve terbiye meseleleri otuz rapor halinde sahipleri tarafından tebliğ edildi ve üzerlerinde ilmi münakaşa yapıldı. Tebliğ sahipleri "Millî ve Beşerî terbiye, Ahlâk eğitimi, Cehalete karşı savaş, Öğretmenlerin ihtiyaçları" gibi, önceden tesbit edilmiş konulardan birini ele alıp işlemişlerdi. Konular, müstakil gibi görünmelerine rağmen, aslında bütün bir maarif dâvamızın aralarında kenetlenmiş kısımlarını teşkil etmekteydiler; ve, her konu incelenip münakaşası yapılırken diğer konulara bağlanabiliyor, böylece üzerine eğilmemiz icap eden ana dâva meydana çıkıyordu. Bu dâva, maarifimizde bugün büyük bir buhranın mevcut oluşu ve bundan kurtulma çarelerini aramak üzerinde toplanıyordu. Türk maarifinde tehlike çanlarının çoktan beri çalmakta olduğu hakikatını ilmi bir tarzda isbat ve tebliğ eden kongre raporlarının neticelerini de gözönünde bulundurarak bu husustaki düşüncelerimize geçiyoruz.

Maarif meselemiz hayati bir toplumsal dâva olarak ele alınmamıştır.

Maarife ait meselelerimiz bugüne kadar maalesef bir okul veya dar mânada bir öğretmen dâvası gibi telâkki edilmiş, fakat, bir toplum problemi olarak, asrın teknik ve kültürel ihtiyaçlarına göre milletimizin köksel davranışlarını çeşitli yönlerde tanzim ve tekâmülü istihdaf eden geniş çapta ön ve hayati bir mesele olarak ele alınmamıştır.

Bir toplumun kalkınmasında genel kültür seviyesinin rolü çok büyüktür ve başta gelir. Misal olarak, Arap milletleri ile İsrail'in bugünkü durum-

larını mukayese edebiliriz. Aynı tabiat şartları ile baş başa bulunan bu komşu milletler içinde kültürece ileri olan İsraililer kumu altına tahvil etmesini bilmişlerdir. Keza, Avrupa'da çok küçük ve verimsiz arazi parçaları üstünde yaşayan Belçikalılar, İsviçreliler, Holândalılar, yetiştirdikleri büyük maarifçiler, pedagoglar ve millet çapında tatbik ettikleri radikal maarif sistemleriyle, tabiatın ken dilerinden esirgediği zenginlikleri zekâları ve genel kültür seviyelerinin yüksek oluşu ile telâfi ederek ortalama millî gelirlerini yükseltmişlerdir. Zaten elde mevcut istatistikler milletlerin iktisadî ve mânevî refahlarının kültür seviyesi ile mütenasiben artmakta olduğunu göstermektedir.

Bizdeki duruma gelince, Maarifimiz herşeyden önce bir sistem ve plân yoksunluğu içindedir. Memleket realitesine en uygun ve milletimizi süratle refaha ulaştırabilecek radikal bir Millî Maarif ve Millî Terbiye sistemi meydana getirilememiştir. Bu, şüphesiz ilmi bir hazırlık, ve üzerine, mesele kökünden halledilinceye kadar eğilmeyi icap ettiren bir plân, bir program ve tatbikatta şaşmaz bir adalet ve süreklilik isteyen muazzam bir iştir. Böyle bir program, her şeyden önce ilmi metodlarla yürütüleceğinden, politik zihniyetten kat'iyen müteessir olmamalıdır. Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji, Pedagoji alanlarında eser vermiş ilim adamlarımız ve tatbikatta inisiyatifini kaybetmemiş, yıllarca çalışmış eğitimcilerimizden mürekkep bir heyet tam selâhiyetle iş başına getirilmeli, heyetin aldığı kararlar ne pahasına olursa olsun icra mevkiine konulmalıdır. Maarif dâvamız ehliyetli ve selâhiyetli ellere geçtikten sonra, halkın da bu dâvaya tamamen sarılması temin edilmelidir.

İlmi heyet dâvamın sosyal, ekonomik, kültürel cephelelerini tesbit ve tatbik ederken şüphesiz aşağıda sıralayacağımız bazı mühim hususları gözönünde tutacaktır. Bununla beraber, meselenin ruhunu teşkil eden bu bölümleri ayrı ayrı tetkik edeceğiz.

İyi eğitimci yetiştirmek ve eğitimciyi takdir etmek lâzımdır.

Burada eğitimci kelimesi, sadece öğrenci yetiştiren kimse anlamında olmayıp, sosyal çevre ile her temasında çevreye kültür kıymetleri kazandıran kimse anlamındadır. Bu tarzda yetişmiş kimselere "Sosyal Çevre Öğretmenleri" de diyebiliriz. Sosyal çevre öğretmenlerimizin veya eğitimcilerimizin sayıları yok denecek kadar azdır. Ayrıca, bunların meslekî seviyelerinin gitgide düştüğü ve idealist olanların süratle azaldığı bir gerçektir. Zira, zekâ seviyeleri, çalışkanlıkları ve diğer karakteristik vasıfları ile üstünlük gösteren gençlerimizin hemen hemen hepsi öğretmenlik ve eğitimliğe rağbet etmemekte, madî imkânları ön plânda tutarak günün gözde mesleklerine intisap etmektedirler. İyi çevre öğretmeni yetiştirmek için, çeşitli orta öğretim müesseselerinin ilk sınıflarından itibaren öğretmenliğin zarurî kıldığı temel vasıfları haiz gençleri devamlı gözlem ve denemelerle tesbit etmeli, (Sosyal çevre öğretmenliği) eğitimine tâbi tutmalıdır. Eğitim faaliyetinin muhtelif kültür müesseseleri ve çevreleri içindeki mevkii ve ehemmiyeti de bu müesseselerin nevine göre değişmeli, hepsi için aynı kıymeti ihtiva etmelidir.

Bilfarz, bir köy çevresi eğitimcisi ile bir şehir çevresi eğitimcisi veya çeşitli kademelerde çalışan eğitimciler, aynı ders yılı kadar öğretime tâbi tutularak yetiştirilmeli, mesleğe,

eşit maddî ve mânevî imkânlarla atılmalıdır. Bu tarzda yetişen eğitimciler çevreleri üzerinde etkili olabilecekler, cemiyetimizin teknik, kültürel ve ekonomik yapısını ıslâh edeceklerdir.

Eğitimcilerin, önceden de belirttiğimiz gibi, istenilen tarzda yetişirebilmeleri ve meslekte alıkonulabilmeleri için gerekli ve yeter ilk şart ekonomiktir. Yâni, her ne bahasına olursa olsun, eğitimci maddeten tatmin edilmeli, geçim derdine düşmemelidir. Eğitimci senede mutlak olarak 3 ay dinlenebilmeli, sayfiye yerlerinde kurulacak kamplarda, hem yeni eğitim ve öğretim metotlarını izah eden kurslar, hem de çeşitli istirahat ve eğlence imkânları mevcut olmalıdır. Eğitimci, şehirde ve bilhassa köyde, kör kuvvetlere ve cehalete karşı giriştiği mücadelede kendini daima emniyette hissetmeli ve istediği an gerilik cereyanlarını durdurabilecek icra selâhiyetini haiz olabilmelidir. Eğitimci muayyen bir yerde veya işte dondurulmamalı, bilgi ve görgüsünü arttırma imkânlarına kavuşturulmalıdır. Bundan başka, mesleğine yenilikler getirmek suretiyle bölgesinin örf ve adetlerine esir olmayıp, muhitini tesir altında tutan, çevresine ileri bir kültür aşıl原因an ve dâvasına candan sarılan eğitimcilere, sade takdîrnâme değil, aynı zamanda nakdî mükâfat veya prim verilmelidir.

İyi bir sosyal eğitim programına muhtacız.

Gerçek olan şey, mevcut eğitim

programının millet çapında bir ihtiyaca aslâ kâfi gelmediğidir. Millet çapında eğitim veya sosyal eğitim, her insanın, hayat mücadelesi için iştirak ettiği topluluklarda, tesadüfî bir tarzda değil, ancak, bilgi ışığı ve program yolu ile eğitilmesi demektir. Bugün sık sık adı geçen Millî Eğitim ve Halk Eğitimi tâbirleri Sosyal eğitimin dar mânada telâkkisinden doğmuş eğitim anlayışlarıdır. (Sosyal eğitimci) veya kısaca (Eğitimci) ise, cemiyetimizin sosyal yapısını çeşitli yönlerden inceledikten sonra bu yapının sağlam ve ahenkli bir bütün haline gelmesi için yapılması ve yaratılması gereken sosyal faaliyetleri tatbik sahasına getiren ve faaliyetini daimi surette ilmin ve pedagojinin kontrolü altında bulduran kimsedir. Sosyal eğitim programı intihabında ise, milletimizin sosyal bünyesi mütecanislikten çok uzak olduğundan, çeşitli faktörlerin rol oynayacağı âşikârdır. Bu program ferdin günlük hayatının her bölümünde yer almalıdır. Böylece, iş yerlerinde (Fabrika, tarla, sokak v.s.), dinlenme yerlerinde (ev, kamp, otel v.s.) eğlence yerlerinde ve basın-yayın sahasında (Sosyal eğitim programı) ile sık temas eden fertlerin ileri bir cemiyet şuuru-na kavuşmaları sağlanacaktır.

Medeniyet yolundaki amansız mücadele ve yarışa katılmak mecburiyetinde olan milletler, bugün, her zamankinden çok müteyakkız bulunmak, fertlerini sosyal bir kuvvet halinde birleştiren müşterek bir davranış, duyuş ve terbiye tarzına mâlik

olmak zorundadır. O halde, maarifçilerimizin ve ilim adamlarımızın hiç vakit kaybetmeden üstüne kapana-cakları hayatî ve esas mesele, vatandaşlarımızı sosyal ve kültürel mihrverler etrafında toplayarak, millî ve beşerî şuurun kuvvetlenmesine çalışmak ve milletimizin devamı için şart teşkil eden sosyal tesanüdü gerçekleştirmek olacaktır.

NETİCE :

Maarif müessesesi sade okur yazar kimseler yetiştirmek gayesi ile kurulmuş bir ocak değil, bundan çok daha ön plânda, iyi vatandaş, iyi insan, sosyal işbirliği yapabilecek davranışları haiz, bulunduğu cemiyetteki yerini ve rolünü bütün şuuriyle idrak etmiş fertler yetiştiren, ayrıca, bu görevini yaparken yalnız ilmî endişe ile hareket eden bir müessese olmalıdır. Bu müessese, diğer sosyal müesseselerle tam bir ahenk içinde çalışmalı, onlara sosyal eğitim hizmetini ifa yolunda ışık tutmalı ve rehberlik etmelidir. Bu rehberlik işi mümkün mertebe sağlam kanunî müeyyidelerle bağlanmalı, fakat yalnız müeyyidelerle iktifa edilmemelidir. Zira, yalnız cezaî tedbirler halk efkârını uyandırmaya kâfi gelmez. Bu hususta aydınlarımızı, fikir cemiyetlerimize ve bilhassa basın organlarımızı idare edenlere büyük hizmet payları isabet etmektedir. Ve ancak onlar (Sosyal eğitim dâvası) na büyük bir cesaret ve samimiyetle sarıldıkları gün Maarif sistemimiz ve dolayısıyla cemiyetimiz içinde bulunduğu burhandan kurtulabilecektir.

İncelemeler

Irak İhtilâli Dolayısıyla

« Milletlerin İsyân Hakkı » na Dair

Dr. Muammer AKSOY

Bu incelemenin ilk kısmında (*), zulme karşı isyan hakkının, yalnız ilk ve orta çağlarda yahut insan hakları beyannamelerinde değil, zamanımızın hukuk âlimleri ve fikir adamlarınca dahi tanındığını belirtmiş ve bazı misaller vermiştik. (1) Sözü geçen ma-

kalelerin yayınlanmasından sonra elimize ulaşan enteresan bir yazıya da dokunmadan geçemeyeceğiz: Zürih Üniversitesi Ceza Hukuku Ord. Profesörü hocamız H. F. Pfenninger'in 2 Ağustos 1958 günü yayımlanan "vaktıyla ve şimdi mukavemet hakkı" baş-

lıklı incelemesinden bahsetmek isteriz. Prof. Pfenninger, isyan hakkının, milletlerin hürriyet haklarının son garantisi olduğunu uzun uzadıya izah etmekte; iktidarın, anayasayı ve insan hak ve hürriyetlerini çiğnemesine, hukukî müesseseler (ve hele Anayasa

Mahkemesi) vasıtasıyla mâni oluna-
bilen yerlerde, isyan hakkının mev-
zuunu kaybedeceğini, fakat hürriyet-
lerin ve garantilerinin yok edildiği
memleketlerde ise, son çare olarak
vatandaşların cesaret ve yılmazlığına
baş vurulmak mecburiyetinde kalına-
cağını belirtmektedir. İsyân hakkının
tanınmasının, "anayasaya sadık olan
vatandaşları, mümkün olan her va-
sıta ile hattâ ellerinde silâh mukave-
met ederek, anayasaya uygun olan
durumu yeniden tesis etmeğe mezun
kılacağını" tekrar eden Ceza Huku-
ku Profesörü, incelemesini şöyle bi-
tirmektedir: Bir atom harbine mâni
olmak gayesiyle, on seneler ve yüz
seneler boyunca Moskof boyunduru-
ğu altına girmeye göze alan bir millet
için, mukavemet hakkının Anayasa-
da açıkca ilân edilmesi dahi bir işe
yarayamaz. Buna mukabil, Schiller'in
Wilhelm Tell de dediği gibi, "esaret
içinde yaşamaktansa, ölmek evlâdır"
düsturunu kendisine şiar edinen mil-
letler ise, topluluk ve fert olarak mu-
kavemete karar verirler; ve hürriyet
haklarını, hukuk yolları kapanınca,
elde silâh savunmak yoluna giderler"
(2).

İSYAN BAKIMINDAN REALİ- TE VE İRAK'TAKİ DURUM

Yazımıza son vermeden önce bir
gerçeği daha belirtmek isteriz: Mil-
letleri isyan ve ihtilâllere sürükleyen,
hukuk ve sosyoloji kitaplarında fikir
adamlarının mukavemet hakkı hu-
susunda müsbet hükme varmış olma-
ları değil, muayyen bir cemiyetteki
fert gruplarının ve kitlelerin, - mevcut
şartlar altında - kendilerini, "bizzat
kendi hak duyguları"na göre kuvvete
baş vurmağa haklı görmeleri-
dir. Yüz yıllardanberi, hele zamanı-
mızda milletler, artık iktidarda bulu-
nanları, keyfî harekete dahi mezun
"kâdiri mutlak efendiler" değil, fert-
lerin hak ve hürriyetlerini korumak
ve menfaatlerini savunmakla vazife-
li "hizmetkârlar" telâkki etmekte-
ler. Hakikat ta bundan ibarettir. E-
ğer milletin sadece kâhyası mevkiin-
de olup meşruiyet ve yetkileri şarta
bağlı bulunan iktidarlar, vazife ve
mevkilerini unutup, milletin efendisi
ve kâdiri mutlak olmak hevesine ka-
pılırlarsa, (milletin hâkimiyet hak-
kını ve fertlerin siyasi hürriyetlerini
hiçe sayarak, onları adım adım köle-
leştirmeğe kalkıştırlarsa) er geç yu-
varlanmağa mahkûmdurlar. İktidar-

ların değişmelerinin normal yolu o-
lan hakikî bir seçim ve - hukuk dışı
hareketleri önleyecek - hukuk devleti
müesseseleri de yok edildiyse, millet
iki kötü yoldan birini seçmeye zor-
lanmış demektir: Ya iç barış adına,
ne zaman sona ereceği kestirilemeyen
bir kölelik durumuna katlanıp, bir
derviş sabır ve tevekkülü ile her şeyi
"zamanın mucizevi şifa kudreti"ne ter-
ketmek; yahut "sonu gelmeyen bir
dehşet içinde yaşamaktansa, müthiş
bir son"u ehveni şer sayıp, - boyun-
duruğu kıracak bir baş kaldırmanın
acılarına katlanarak - hürriyet ve hu-
kuka tekrar kavuşmak!

Onun içindir ki, isyan ve ihtilâl-
lerin, toplumun ve bizzat iktidardaki-
lerin bedeninde derin yaralar açması-
na engel olmanın biricik emin çaresi,
"hürriyet ve hukuk yolu"ndan şaşma-
maktır. Ne garip bir tecellidir ki,
müstebitler tarihten ders çıkarama-
makta ve hattâ bizzat kendi başları-
na gelen yumrukları bile, faydalı su-
rette değerlendirememektedirler: Hür-
riyetsizlik ve müsamahasızlıktan bu-
nalan aydınlar, ilgisizlikten hayat sı-
kıntısı içinde kıvranan halk tabaka-
ları, kalplerinin ve midelerinin daya-
nılmaz sesine uyararak en tabii bazı
davranışlarda bulundukça, müstebit-
ler biraz daha haşinleşmek, biraz da-
ha insafsızlaşmak gibi feci bir gaflet
yoluna sapmaktadırlar (3).

Böyle bir ters tutumun sonunda
nereye götüreceği hususunda ise
şüphe edilemez: Bir küheylânın sır-
tındaki süvari, dizginleri durmadan
çeker ve ona serbestçe baş oynatma
imkânı bırakmazsa, asil bir atın ya-
pacağı, dizginleri zorlamaktır. Süva-
ri, o gafil süvari, buna karşı dizgin-
leri durmadan biraz daha ve biraz da-
ha çekmeğe devam ederse, atın saha
kalkıp sırtındakini başaşağı yuvarla-
ması mukadderdir. Müstebitler de,
çok kere aynen böyle hareket ederek,
halkın ve aydınların haklı tepkisi
karşısında hak ve hürriyet yoluna
dönecek yerde, tarafsızları ve muha-
lefeti susturmak, gazetecileri hapis-
hanelerde çürütmek, gazeteleri ka-
patmak, kendi partisi içinde bile ten-
kidi boğmak gibi felâket tohumları-
na baş vurmaktadırlar.

İşte Irak hâdiselerini, sadece his-
sî zaviyeden değil, bu yönden de mü-
talâa etmek lâzımdır. Abdülillâh ve
Nuri Said iktidarı, tam mânasıyla
keyfilik ve istibdad yoluna sapmış bir

idarenin tâ kendisi idi. Çoktan hukuk
dışı bir kuvvet haline gelen bu ikti-
darı, kanunî yollardan faydalanarak
bertaraf etmek imkânı da yoktu. Üs-
telik iktidardakiler veya aveneleri,
- her türlü kanunî endişeden uzak ola-
rak rahat rahat yaptıkları hırsızlık
ve nüfuz ticareti sayesinde - servetle-
rini her gün biraz daha arttırıp İs-
tanbul'da geçirecekleri yaz ve yat se-
fasını düşünürken, halk tabakaları
tam bir sefalet içinde kıvrınmakta
idi. Bir tarafta "hürriyetsizlik ve ağ-
lık", diğer tarafta "keyfilik ve sefa-
hat", işte ihtilâllerin tarih boyunca
ana ve babaları!

ASIL VAZİFE, İSYANI LÜ- ZUMSUZ HALE GETİRMEKTİR.

Mukavemet hakkı üzerindeki in-
celememize son vermeden önce, pra-
tik yönden çok önemli bir cihete do-
kunmamız gerektiği kanaatındayız:

Geçen yazımızda, isyan ve ihti-
lâllerin feci neticelerini gözönünde
bulundurması gereken İKTİDARIN,
milleti bu yola baş vurmağa icbar
etmekten kaçınmaları ve emniyet sü-
babı mahiyetinde olan hukuk Devle-
ti müesseselerini titizlikle korumala-
rı lâzım geldiğini - Duguitye de atıfta
bulunarak - belirtmiştik. Şimdi de,
işin isyan ve ihtilâle kadar varmaması
için, İDARE EDİLENLERİN veya
devlet gücüne herhangi bir suretle
katılanların riayet etmeleri zarurî o-
lan davranış tarzına işaret etmek is-
teriz: Tanınmış Devlet adamı Her-
mann Rauschnig'in ifade ettiği gibi,
"mukavemet, hukukun ihlâl edilmesi
bir kere vukubulduktan sonra değil,
'siyasî hayatta irade teşekkülü isti-
kametindeki devamlı oluş ve gelişme
de' daimî olarak kendisini göstermesi
gerekir" (4).

Demek oluyor ki, siyasî hayatın
isyandan gayri bir vasıta ile düzel-
mez bir duruma gelmemesi (yani çık-
maza girmemesi) için, zamanında ilk
direnmeyi gösterme vazifesi, sosyal
hayatta rolü olan bütün grup ve kuv-
vetlere ve nihayet bizzat vatandaşla-
ra düşmektedir: Eğer iktidarın hu-
kuk dışına attığı ilk adım (meselâ
insan hak ve hürriyetlerine aykırı a-
nayasa tadilatı veya anayasaya ay-
kırı kanun yapma, yahut hukuka uy-
gun olan kanunlara aykırı idarî fiil
ve muamelelerde bulunma) karşısın-
da, tek tek her mebus, her gazete,

her hâkim (bilhassa Yargıtay ve Danıştay üyesi) her üniversite hocası (bilhassa hukuk Profesör ve Doçentleri) mesleki teşekkül ve dernek (bilhassa baro), yukarı kademedeki memur ve nihayet vatandaşı, "pasif mukavemet"e geçerek tazyik ve tehdide boyun eğmez veya gerekli tepki ve protestolarında bulunursa, siyasi hayat çığrından çıkamaz. İktidarlar, daima mutlakiye te mütemayildirler. Onları frenliyecek, fertlerin ve fert gruplarının cesareti ve "hak uğrunda savaş azmi" dir. Bu mukaddes azmin belli bir dereceden aşağıya düşmediği memleketlerde, zulüm ve istibdad yerleşmeyeceğinden, isyan ve ihtilâl de lüzumsuz bir hale gelir. Hak uğrunda savaş yüzünden şahsî acı ve mahrumiyetlere (fedakârlıklara) razı, mebus, gazeteci, hâkim, Üniversite hocası, sendikacı, Baro ve Dernek başkanlarının bol bol mevcut olduğu ülkelerde, sadece passif mukavemet, gayeye ulaştırmak için gelmiştir. Siyasi hayat, ne "aktif mukavemet"e ve ne de daha ilerisini teşkil eden "agressif (taarruzî) mukavemet"e lüzum gösterecek kadar bozulamamıştır.

Hitler'in, Alman mebuslarının aptallığı ve vazifelerini yapmamaları yüzünden, zahiren meşru görünen bir yolla iktidara geldiğine işaret eden (5) ve onun Alman milletinin başına belâ olmasında Alman aydınlarının günâhının aslâ affedilemeyeceğini ifade eden (6) Profesör Dempf'in şu sözleri, haksızlığa mukavemet hususunda fertlere düşen vazifeyi mükemmel bir surette belirtmektedir: Her fert, her durumda ahlâkın ve hukukun değişmez kıymetlerini savunmak ve bunun için mukavemette bulunmakla mükelleftirler (7).

Bu bahsi yine Rauschnig in sözleriyle kâpıyacak olursak: Ancak ve ancak "muhakkak surette yürürlükte kalması gereken hukuk"u fertlerin şahsen kuvvetle hissetmesidir ki, hakikatte haksızlık mahiyeti arzeden kanunlara ve iktidarın kâdiri mutlak olma yolundaki davranışlarına karşı ferdin tekmil varlığı ile mücadeleye girişmesini mümkün kılar (8). Ve bir memlekette demokrasi, ancak, o memlekette demokrasiye bütün kalbiyle inananların sayısı nisbetinde vücut bulur (9). Onun içindir ki, bir memleketin demokrasi ve hukuk Dev-

leti istikametindeki savaşında, asıl yararlığı, bıçak kemiğe dayanınca gösterilen insiyakî cesarete değil, hukuk nizamının ve demokrasinin devamlı olarak bekçiliği yapabilmek için her gün gösterilmesi zarurî olan medenî cesarete aramak lâzımdır!

MÜSTEBİTLERİN ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ MİDİR?

Gerek nazariyatta gerekse tabikatta, zulme karşı mukavemet ve gerekirse isyan etmek meselesiyle pek yakından ilgisi bulunan bir konuda, "zalimlerin öldürülmesi" dir: İktidara meşru yollardan gelmiş bile olsa, sonradan anayasaya ve insan hak ve hürriyetlerine aykırı hareket ederek hukuk dışına çıkan bir iktidarın mümessillerini öldürmek caiz midir?

Irak hâdiseleri neticesinde tamamen aktüel bir değer kazanan bu soruya, tâ Eflatun ve Çiçeron devirlerinden beri kâh müsbet, kâh menfi cevap veren bir çok fikir adamına ve hukukcuya rastlamaktayız. Müstebitleri öldürmenin sadece mazur görülecek bir hareket değil, aynı zamanda bir hak (Tyranenmordrecht), hattâ bir vazife olduğu görüşünü savunan hukukcular dahi hiç bir devirde eksik olmamıştır (10). Biz şahsen Duguît'nin dediği gibi (11), bir zalimi bile öldürmenin hak teşkil edemeyeceği kanaatındayız. Müstebit şef bir kere al aşağı edildiyse, o dahi ancak ve ancak tamamen müstakil mahkemelerce - ve alenî olarak yapılan bir muhakemeden sonra - cezalandırılmak gerekir.

Fikir adamlarının büyük çoğunluğu şu görüşü temsil etmektedirler: Müstebitleri öldürmek bir "hak" değil, fakat şartları mevcut olunca "suçluluğu ortadan kalkan (mazur görülen) bir fiil"dir: Eğer milletin hak ve hürriyetlerine kavuşması için ona musallat olan şahıs veya şahısları ortadan kaldırmak şartsa, böyle bir hareket mazur görülür. Yalnız Eflatun, Çiçeron, Joh. v. Salisbury, Bartolus de Sassoferato, Coluccio Salutati ve Althusius gibi ilk ve orta çağ fikir adamlarınca değil, zamanımızın hukuk âlimlerince dahi benimsenen bu görüş, çok kere "milletlerin meşru müdafaa hakkı" gerekçesine dayandırılmaktadır (12).

Şurası muhakkaktır ki, intikam almak veya cezalandırmak için değil

de, sırf milletin hürriyete kavuşması için başka çare kalmadığından bir müstebidi öldüren şahıs hakkında âmme vicdanının ve tarihin hükmü, hiç bir zaman menfi olmamıştır. Bu gibi şahıslara, ne ilgili milletler ve ne de insanlık aslâ bir cânî ve kâtil nazarıyla bakmamış, bilâkis onları bir kurtarıcı ve kahraman olarak alkışlamıştır: 20 Haziran 1944 günü Hitler'in çadırında pathyan bomba hâdisesinin faili Graf v. Stauffenberg'in hareketini bütün dünya hayranlıkla karşılamadı mı? Bugün Alman Federal Mahkemesi Başkanının bile, bu asil adamı ve hareketini iftiharla hatırladığını; ve onun, Alman milletinin alındaki kararı temizlediğini söylemesi, sanırız ki, halk vicdanının ve tarihin hükmünü aksettiren en kuvvetli bir şahit teşkil etmektedir (13).

Milletleri bir müstebitten kurtarmak ve böylece onları hürriyete kavuşturmak hedefini güden darbeleri, insanlar öylesine caiz bir hareket saymaktadırlar ki, bu fiili işleyen eller bir yabancı olsa bile, onu takdir ve şükranla karşılamaktan kendilerini alıkoymamaktadırlar. Abdülhamit'e bir Belçikalının attığı bombanın isabet etmemiş olmasına, neşiller, aynen büyük Fikret gibi "Ey şanlı avcı, dâmin beyhude kurmadın - Atın... fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadin - Kanlarla bir cinyete pek benzeyen bu iş - Bir hayrolurdu, misli asırlarca geçmemiş" diyerek üzülmeyi mi?

Evet tekrar ediyoruz ki, ölüme ancak mahkeme karar verebilir. Ve biz şahsen daima ölüm cezasının dahi muarızız. Fakat realitelere göz yummakla bir şey elde edilemeyeceğini de pek iyi biliyoruz: Tarihteki sayısız misaliyle sabittir ki, hürriyet ve adalet yolundan ayrılıp milletlerini her gün biraz daha kölelik istikametinde sürükleyenler (muhalefeti, tenkidi ve vicdanları susturmağa kalkanlar), milletlerin gazabından kendilerini kurtaramamaktadırlar. Zamanla tam bir kine inkılâp eden bu nefret hissi, öyle bir dereceye ulaşmaktadır ki, İtalyan milleti gibi pek hassas ve sanatkâr bir kavim bile, Mussolini'nin başını sokaklarda top gibi tekmeleyecek kadar vahşileşebilmektedir. Bıçak kemiğe dayanmıca, kitleler, hukukculardan fetva almıyorlar. Bütün hukuk âlimleri, - koro halinde - müstebitlerin öldürülme-

sini takbih etse, kanunlar en ağır cezalar koysa ve hattâ polis, Gestapo'nun iğrenç ve korkunç kisvesine bürünse dahi, Sezar'ların bulunduğu her yerde bir **Bürütüs**'ün çıkmasına mâni olunamamaktadır.

Bu sebeple **Abdülillâh** ve **Nuri Said**'in cesetlerinin parça parça oluncaya kadar sokaklarda sürüklenmesini, tekmelenip taşlanmasını, sadece halkın iptidailik ve hunharlığında değil, belki de daha ziyade, onların seneler boyunca işledikleri haksızlıkların, mağdur kalplere akıttığı zehirlerde aramak gerekir. Müstebitleri bu feci akıbetten kurtaracak yegâne emin çare, hukuk ve hürriyet yoluna girerek milletin affını hattâ takdirini kazanmaktan ibarettir!

(*) Geçen sayıdaki bir atlama ile büyük bir yanlış özür dileyerek düzeltiriz: Sahife 8, sütun 3, sondan 4 üncü satırda

"bu" kelimesinden sonra "tefrikın pratik" kelimeleri eklenecektir. Yazının son cümlesinde Fikret'ten nakdedilen mısradaki "eser" kelimesi, "baş" mânasına gelen "ser" olacaktır: "Düşün sana - meyyali tahakküm - eğilen ser".

(1) Kanun kalkını ardına sığınarak milletlerin esaretini savunanlara karşı, Maryland Devletinin daha 18. yüzyılda yayınladığı haklar beyannamesinin susdurucu cevabını, - bir dip notunda olsun - nakletmeden geçemeyeceğiz: "Keyfi hareket eden bir iktidara ve zulme karşı mukavemet etmemek doktrini, abes, kölelere yakışır ve insanlığın hayır ve saadetini yıkıcı mahiyettedir" (mad. 4).

(2) Neue Zürcher Zeitung No. 210 (2.8.1958), yaprak 5.

Yine Prof. Pfenninger'in makalesinden öğrenilmektedir ki, 1950 senesinde "milletlerin zulme mukavemet hakkı" adlı bir eser yayınlayan Prof. Carl Heyland'da, Hessen Anayasasının 147 inci maddesindeki "anayasaya aykırı olarak icrayı hükümet eden bir iktidara karşı mukavemet etmek, her feridin hakkı ve vazifesidir" yolundaki hükmün, diğer Alman Devletlerinin Ana-

yasalarına ve bizzat Federal Anayasaya aynen alınmasını tavsiye etmektedir.

(3) Bunu, şüphesiz ki, yalnız şahsi menfaat endişesiyle izaha imkân yoktur. Hiddet, inat ve hattâ korkunun dahi bu akla aykırı tutumdaki rolü büyüktür.

(4) Die heutige Position-staats - und rechtstphilosophisch (Widerstandsrecht und Grenzen der Staatsgewalt) s. 137.

(5) Dempf, not 4 deki eser s. 111.

(6) Not 4 deki eser s. 109.

(7) Not 4 deki eser s. 111 ve 107.

(8) Not 4 deki eser s. 141.

(9) Not 4 deki eser s. 138.

(10) Bakınız "Tötung eines Tyrannen", Rumpert Angermair (Widerstandsrecht und Grenzen der Staatsgewalt, Berlin 1956) s. 124 ve Duguit, Traité de droit constitutionnel, Paris, 1911 cilt 2 s. 166-168, Pfenninger sözü geçen makale.

(11) Duguit s. 170.

(12) Meselâ Angermair s. 125 - 128, 131 - 132 ye bakınız.

(13) Hermann Weinkauff, Über Widerstandsrecht, Karlsruhe, 1956 s. 19, 20,

Türkiye'nin Son Ortadoğu Siyaseti ve Batılılaşma Temposundaki Yavaşlama

Mümtaz SOYSAL

Son sekiz yıl içinde Türkiye'nin dış siyasetine hâkim olan unsurlardan en önemlisi, hiç şüphe yok ki, Ortadoğu'da faal bir rol oynamak isteğidir. Yine son sekiz yıl içinde Türkiye'nin toplumsal hayatına bir göz atımlar, bu sahada hemen dikkati çeken belli başlı olay olarak, 1923 tenberi hızla devam eden batılılaşma temposunun yavaşladığını, Cumhuriyet devrimlerinin yönünde bâzı sapmalar ve şaşmalar olduğunu görecektir. Tabii, Türkiye'nin dış siyasetinde ve iç hayatında hemen farkedilen bu iki olay arasında tam bir sebep - sonuç bağlantısı aramak, gerçekleri fazla zorlamak olur. Fakat, her iki hareket arasında bir paralellik bulunduğu ve bâzı karşılıklı etkilere rastlandığı da muhakkaktır. Bu noktadaki gözlemleri biraz daha derinleştirerek aradaki benzerlik üzerinde durmak ve böylece Türkiye'nin batılılaşma dâvası bakımından bâzı sonuçlara varmak mümkün olacaktır.

Türkiye'yi NATO üyesi yapmak yo-

lundaki gayretler başarıyla sona erdikten sonra, Türk dış siyaseti Ortadoğuyu da Batı savunma sistemine bağlayabilmek noktası etrafında dönmeğe başladı. Bu, hareketi başlatanların ifadelerince, dış siyasette yepyeni ve faal bir sahanın açılması demektir. Faal saha taraftarları, Cumhuriyet hükümetlerinin o zamana kadarki Ortadoğu siyasetlerini pasiflikle itham ediyorlar, sayısız fırsatların kaçırıldığını, «kardeş müslüman devletler» ile eski bağların kopartıldığını söylüyorlardı. Türkiye, Ortadoğu'nun sevilen ve kuvvetli lideri olmak imkânından kendini göz göre göre mahrum etmişti. Halbuki bu duruma yükselebilmek için bütün şartlar son derece elverişliydi. Bu iddialarla ortaya çıkanlar, söylediklerini gerçekleştirmek için var kuvvetleriyle işe sarıldılar.

Ortadoğu memleketlerini Batı savunma sistemiyle birleştirmek için Batılı büyük devletlerin kendi başlarına veya Türkiye ile birlikte giriştikleri te-

şebbüslerin başarısızlığa uğraması da «faal bir Ortadoğu siyaseti» taraftarlarına cesaret verdi. Arap devletleri kendilerine son derece yabancı gelen bambaşka bir dünyanın mensubu Batı devletleriyle anlaşmakta güçlük çekiyorlar, onların hâlâ emperyalizm peşinde koştuklarını sanıyorlardı. Halbuki Türkiye bu «Doğu dünyası»nın hiç de yabancı değildi, Araplarla arasında bir dindarlık bağlantısı vardı ve tâ Emevîler zamanındanberi Türklerle Araplar «kardeş kardeş» yaşamışlardı. Böyle olunca, Ortadoğuda Türkiye'nin sözü dinlenmez de kiminki dinlenirdi?

Türkiye, 1953 ile 1958 arasındaki «doğulu kucaklaşma»nın bir benzerini yüzyıllardanberi görmemiştir. Gelecekteki tarihçiler, Türkiye'ye gelip giden doğulu heyetlerin, devlet başkanlarının sayısına bakarak şaşırıp kalacaklar, çekilen ziyafetlerin, terfiplenen saray ikametlerinin ihtişamı karşısında parmak ısıracaklardır. Bu resmî yaklaşımların ardından kültür mübade-

lelerine sıra gelmiştir. Türkiye, doğu kültüründen pek de sanıldığı kadar fazla ayrılmamış olduğunu ispat etmenin gayreti içinde, Bağdat'a hattatlar, hanendeler ihracına başlamış, Atatürk Türkiyesi'nin büyükelçileri doğu musiki âlemlerinde kültür kardeşliğinin vecdiyle kendilerinden geçmişlerdir. Korkulacak kadar batılılaşmadığımızı göstermek uğruna, bir, Arap şeyhleriyle birlikte şark sofralarına çömelip çatalsız bıçaksız yemek yemediğimiz kalmıştır.

Bütün bu hareketler içinde asıl dik-kati çeken nokta, Türkiye'deki geriye dönüş hakkında doğulu basında yayınlanan görüşlere Türk resmî makamlarının verdikleri önemdir. Geri unsurlara verilen tâvizler ve devletin kendi eliyle din öğretmenliğine kalkışması Pakistan ve Irak gibi memleketlerde elbette bâzı tasvip seslerinin çıkmasına yol açacaktı. O memleketlerde Türkiye'nin de kendileriyle aynı hizaya indiğini görmekle sevinen unsurlar çoktu. Türklerin artık yavaş yavaş imana geldiklerini, «kâfirleşme hareketi» nin durakladığını, câmilerin adam almadığını sevinçle belirten doğulu yazarların kaleleri günlerce devlet radyolarında ve yarı resmî gazetelerde tekrarlanmıştır. Böylece dinî duyguları okşayan ve memlekette ancak «küçük bir zümre» tarafından tasvip edilmeyen hareketlerin yalnız büyük kütüphaneler arasında değil, aynı zamanda İslâm âleminde de ne derece beğenildiği gösterilmek isteniyordu.

Bu içli dışlı doğulaşmanın zirvesini Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen «müslüman devletler» kategorisine sokulması teşkil etmiştir. Anayasasından «devletin dini din-i İslâmdır» ibaresini atıp yerine «lâiklik» esasını koymuş olan bir devlet, meselâ devlet kuruluşunu hâlâ Ortaçağlı temeller üzerine oturtan bir Pakistan'la bir tutulmuş ve «Bağdat Paketi'nin müslüman devletleri» tâbiri resmî ağızlarda defalarca tekrarlanmıştır.

Acaba bütün bu Doğuya yaranma tedbirleri istenen sonuçları vermiş ve Türkiye «kardeş Arapları» nı meydana getirdikleri bir sevgi çemberiyle mi çevrilmiştir? Bunun en veciz cevabı 14 Temmuz 1958 sabahı Bağdat sokaklarında alındı. Arap âlemi, Türkiye'nin son birkaç yıllık yakınlaşma gayretlerini aslâ samimî saymamıştır; çünkü o âlemin Türkiye'den istediği şey dinî veya hissiî sahada bir yakınlaşma de-

gil, siyasi sahada bir anlayıştır. Şimdiye kadar Türkiye'nin Ortadoğu siyasetini yürütenlerin aldandıkları nokta bu «Arap âlemi» nin taşıdığı mânâdır. Derebeylik usulleriyle tahtlarına tutunmaya çabalayanlar veya ellerindeki imtiyazları kaptırmamak için halk idaresine sırt çevirenler Türkiye'nin dinî ve hissiî sahadaki yakınlığını yeter görmüşlerdir. Türk siyasetinden sorumlu olanlar da bu geri unsurları tatmin ettikleri zaman, bütün «Arap âlemi» ni de tatmin ettiklerini sanmışlardır. Zorla yerlerinde duran hükümetlerin ardında, milliyetçi ve müsbet düşünüşlü subayların ve hürriyete susamış halk kütüphanelerinin bulunduğu akla gelmemiş, bunların Türkiye'den neler beklemedikleri araştırılmamıştır. Birleşmiş Milletler'de Cezayir aleyhine oy kullanan bir Türkiye'nin uyandırdığı nefret duygusu yanında, Nuri Sait Paşa'nın İstanbul'daki hummalı câmi restorasyonu faaliyetlerine bakarak söylediği tasvip sözlerinin pek birşey ifade etmeyeceği düşünülmemiştir.

Herşeyden önce şurasını kabul etmek gerekir ki, Türkiye bugün Arap âleminde sevilmemektedir; fakat bu sevilmeişin sebebi, çok kimsenin zannettiği gibi, batılılaşma hamleleri değil, Arap dâvalarına karşı Ankara'nın gösterdiği anlayışsızlıktır. Yalnız, bu anlayışsızlıktan bahsederken Türkiye'nin her meselede Arapları desteklemesi ve onların her dâvasını hemen benimsemesi gerektiği sanılmamalıdır. Böyle bir hareket, Araplarda sevgi yerine şüphe yaratacaktır. Nitekim, İsrail meselesinde Irak'la teati edilen mektupların Bağdat Paketi'na eklenmesi, Cumhurbaşkanının Ürdün sınırındaki meşhur demeci ve Süveyş buhranı sırasında İsrail'deki elçinin geri çağırılması hiçbir zaman istenilen sonuçları doğurmamıştır. Arap dünyasının muhtelif bölgelerindeki kurtuluş mücadelelerine karşı Türkiye'nin takındığı menfi tavırdan sonra, bu gibi münferit hareketler büsbütün ters etki uyandırmıştır.

Halbuki mesele gayet basittir: Türkiye eğer Ortadoğu'da sayılan, sevilen ve hattâ lider olarak tanınan bir devlet durumuna geçmek istiyorsa, bunun çarelerinden biri de, hiçbir tâvizde bulunmadan, Atatürk devrimlerini devam ettirmektir. Bir defa, Türkiye'nin kendi toplumsal hayatını doğulu kütüphanelere beğendirmek ve onlardan pek fazla farklı bir yol tutulmadığını ispat et-

mek gayreti içinde cumhuriyet devrimlerinden fedakârlık etmeğe lüzum yoktur; çünkü bugün Arap memleketlerinin idaresini ellerinde bulunduran genç unsurlar, etraflarındaki kütüphanelerden kurtarmak için devrim Türkiyesinin geçtiği yolu tutmuşlardır veya engeç tutacaklardır. Onlar için Türkiye'nin değeri, ne ordusunun kuvvetindedir, ne de dostlarının büyüklüğünde. Nâsır'lar, Bourgiba'lar ve Kasım'lar gerilikten kurtulma yolundaki Türk tecrübesinden çok şeyler öğreneceklerdir. Elbette bunların içinde Atatürk'ün yaptıklarını fazla aşırı bulanlar ve bugün Türkiye'de pek moda olan bir klişeye göre, «millî geleneklerle Batı tekniğini birleştirmek» çarelerini arayanlar çıkacaktır. Herşeye rağmen, muhakkak olan bir nokta varsa o da tutulan yolun, ana hatları bakımından Türkiyede 1923 ten beri aşılana yola çok benziyeceğidir. Eğer Türkiye bu yolda duraklar, geri döner veya tâvizlerde bulunursa, ilerlemek isteyenlerin gözünde edindiği örneklik değerini kaybedecektir. Unutmamak gerekir ki, — Ortadoğu'da muhakkak bir liderlik şartsa — Türkiye'ye en uygun düşen liderlik siyasi değil, toplumsal liderliktir. Başka bir deyimle, Türkiye kendi iç bünyesini, yalnız yüzeyde değil, özünü ne kadar batılılaştırabilir, toplumsal hayatını gerilikten kurtarıp, sarsıntısız ve kopuntusuz, yeni dünya görüşlerine ne kadar uydurabilirse, Ortadoğu'daki gerçek değeri de o nisbette artacaktır. Bunun aksini yapmak ve batılılaşma temposunu yavaşlatmak, belki, son zamanlara kadar Arap memleketlerinin başında bulunanları tatmin bakımından işe yarayabilir; fakat şimdi durum değişmiş ve oralarda, yavaş yavaş, bu gibi tâvizlerden hoşlanılmıyacak ileri unsurlar milletlerin kaderini tayin etmeğe başlamıştır. Bu unsurların, ilk zamanlar, Arap milliyetçiliği ile islâmcağı bir tutarak geri kuvvetleri de destekler gibi görünmeleri insanı aldatmamalıdır. Tarihteki örneklerden de anlaşılacağı gibi, içine girdikleri yol, onları er geç köklü reformlara ve geri kuvvetleri ezmeğe götürecektir.

Bunun dışında, Ortadoğu'da siyasi liderlik iddialarına kalkışmak, hele son hatâlardan sonra, ancak gülünç sonuçlar doğurabilir. Cumhuriyet devriminin en başarılı işlerinden biri de Türkiye'yi uzun müddet Ortadoğu çamurundan uzak tutmak ve Ortadoğuda siyasi liderlik iddiaları yerine, devrimle-

rin ruhuna çok daha uygun düşen bir davranışla, Avrupa milletler topluluğu içinde normal bir üye olmanın yollarını aramak olmuştur. Devrimlerin ruhu Türkiye'nin Ortadoğulu bir devlet olmaktan çıkmasını ve Avrupa topluluğuna katılmasını gerektiriyordu. Gerilikten kurtulma, ileri kurumları ve yöntemleri benimseme dâvası da böyle bir yer değiştirme sonunda çok daha kolaylaşmıştır. Gerçi, bugün, uygar yaşama imkânları bakımından Avrupa milletleri arasında yapılan sıralamalarda Türkiye'yi hep sonuncular arasında görmek insanı üzmüyor değil, fa-

kat Roma'daki bu sonunculuğun köydeki birincilikten çok daha faydalı olduğunu unutmamak gerekir. Buradaki fayda, Türkiye'yi yeni girdiği topluluk içinde çok daha gayretli olmağa sevketen rekabet ve onur unsurunda gizlidir.

Aslında, bütün mesele, Ortadoğulu olmadan bir Ortadoğu siyaseti takip edebilmekte. Batılılaşma temposunu ya vaşlatmak ve Batı ile olan bağları gevşetmek yerine, Arap dünyasının bugün uğrunda mücadele ettiği fikirleri anlamaya çalışmak ve Batılı büyük dev-

letlerle mevcut bağlardan faydalanmak suretiyle bu fikirleri onlara da anlatmağa gayret etmek; işte, Türkiye'nin takip edebileceği «faal» Ortadoğu siyaseti ancak bu olabilir. Son yıllarda Arap devletlerine karşı büyük devletlerin avukatlığını yapmak, Türkiye'ye, olsa olsa, «kuzu postuna bürünmüş kurt» şöhreti kazandırmıştır. Bu şöhreti gidermenin tek yolu, tam aksi yönü tutmak, yani büyük devletlere karşı Arapların avukatlığını yapmak değildir. «Samimiyet» denen şeyi dış politikada da uygulamak ve bir orta yol bulmak herhalde mümkün olsa gerek.

Daha Yüksek Bir Fiyat Seviyesinde İstikrarın Temini : Bir Örnek

M. DOĞAN

Sayırsız anayasalarıyla, anayasa mütahassısları için eşi bulunmaz bir menbâ teşkil eden Fransa, enflasyon ve enflasyonla mücadele meseleleri bakımından da, ideal bir laboratuvar sayılabilir. Hakikaten ihtilâlin ilk günlerinden itibaren rejim değiştirme rekorunu kıran Fransa 1914 yılındanberi devamlı bir enflasyon içinde yaşamaktadır. Çeşitli sebeplerden, çeşitli enflasyonlar tanımış, onlara karşı çeşitli mücadele vasıtalarına başvurmuştur. İkinci Dünya Harbi biter bitmez aşırı fiyat yükselmeleriyle kendini açığa vuran enflasyon, bu çeşitli tecrübelerden bir tanesidir.

1945 enflasyonu, Maliye Bakanı René Mayer'ın 1948 başlarında tatbik ettiği iktisadî politika sayesinde aynı yılın ortalarında durdurulabilmiştir. Mayer tecrübesi, Türkiye'nin hâlen tatbikine çalıştığı istikrar politikasına çok benzemektedir: Her iki politika da esas itibarıyla, daha yüksek bir fiyat seviyesinde istikrarın temini gayesini gütmektedir. Bu sebeple, Mayer tecrübesinin gözden geçirilmesi, iki tecrübe arasında iktisadî bünye ve şartlar bakımından az çok mühim farklar bulunmakla beraber, ilgi çekici olabilir.

Mayer, iş başına geldiği zaman iktisadî durum nasıldı, ne gibi tedbirler aldı, tedbirlerin arkasında yatan iktisadî

felsefe neydi, netice ne oldu? Bu meselelerin sırayla inceliyelim :

1. İktisadî durum :

İkinci Dünya Harbi bittiği zaman Fransa «gizli enflasyon» (1) içinde bulunuyordu: Para boldu: muamele hacmi düşüktü, paranın tedavül sür'ati yavaş ve «tezorizasyon» mühim miktarlara varıyordu. Bu durum, gelirlerin, fiyatların kontrol altında bulundurulması, vesika usulünün mevcudiyeti ve harb psikolojisi içinde yaşamamanın neticesiydi: Aşırı para bankalarda, yastık altlarında uyuyordu. Bu kullanılmayan para, bir gün kullanıldığı takdirde fiyatların hızla yükseleceği muhakkaktı.

O tarihlerde Fransa'da, para hacminin son derece genişlemesinin dışında, belibaşlı «enflasyonist tansiyon»ların hepsi mevcuttu: Yokluk, ücret arttırma talepleri, harp dolayısıyla yapılan verimsiz masraflar, maliyetlerin yükselmesi, kömür, çelik ve döviz kıtlığı yüzünden istihşâldeki tıkanıklar (bottleneck), bütçe açığı v.s. İstihlâk mallarının azlığı ve mazideki mahrumiyetler talebi kamçılıyor, tasarruf arzusunun öldürüyordu. Produktivite son derece düşüktü. İstihşal cihazını eski hâline getirebilmek için büyük yatırımlara ihtiyaç vardı. Ancak zecrî tedbir-

lerle enflasyonun önüne geçilebilirdi. Meselâ birçok mütahassis o zamanlar banka hesaplarının ve tedavüldeki kâğıt paranın bloke edilmesi ve vesika usulünün devam ettirilmesine taraftardı. Bu yapılmadı ve vesika usulü gevşetildi. Bunun üzerine fiyatlar hızla yükselmeye başladı. Fiat yükselmelerini ücret arttırma talepleri takip etti. Fransa gibi sendikaların kuvvetli bulunduğu bir memlekette, fiyatlar yükselirken, ücretlerin olduğu yerde tutulması imkânsızdı.

Geniş bir fiyat kontrolü sisteminin mevcudiyetine ve ücretlerin nazariyatta kontrol altında bulundurulmasına rağmen fiyatlar, 1946 da %44, 1947 de %30 nisbetinde yükseldi. Frank iki defa devalüe edildi.

1947 yılı sonuna doğru René Mayer, Schuman Hükümetinde Maliye Nazırı olduğu zaman durum buydu.

2. Alınan Tedbirler :

Maliye Bakanı beklenmedik anda, bir serî yeni kararlar ortaya çıktı:

1 — Bütçede sübvansiyonların kaldırılması dolayısıyla 67 milyar frank tasarruf.

2 — İktisadî devlet teşekkülleri mal ve hizmetlerinin fiyatlarının işletme açıklarını kapıyacak bir seviyeye getirilmesi. Bir ton kömürün fiyatı 1530 dan

3130 a, çelik 9367 den 19978 e, Kwh. 7,38 den 16,48 e yükseltildi. Görüldüğü gibi zamlar %100 ü aşmaktadır.

3 — Sanayi mamulleri fiyatlarının serbest bırakılması.

4 — Enflasyondan faydalananlara şâmil mecburî bir istikraz yapılması. Bu istikraz 150 milyar getirdi.

5 — Tedavüldeki 5000 franklık bank notların muvakkaten piyasadan çekilmesi. Bu sâyede 336 milyar tedavülden kaldırılmış oldu.

6 — Kredi kontrolleri: Millî Kredi Konseyi, reeskont için bir plâfon tesis etti.

7 — Altın ticaretinin serbest bırakılması ve dışarıdaki dövizlerin cezasız Fransa'ya getirilebilmesi.

8 — Franklin devalüasyonu ve kam biyo rejiminin değiştirilmesi. %80 nispetinde bir devalüasyonla, bir dolar 119 Franktan 214 franka yükseldi. Dolar, İsviçre Frankı ve Portekiz Escudo'su için serbest bir kambiyo pazarı kuruldu. Dolar, muamelenin mahiyetine göre çeşitli kurlardan verilmekteydi.

— Zarurî ithalât için 214 Fr. (%80 devalüasyon)

— Zarurî olmayan ithalât için (serbest pazar fiyatı %157 devalüasyon)

— İhracat için (%118 devalüasyon)

Dolar için muhtelif kurların tesisi, Para Fonu ve İngiliz lirasının zayıflığının meydana çıkmasından korkan İngiliz Maliye Bakanı Sir Stafford Cripps tarafından şiddetle tenkid edildi. Para Fonu, Fransayı mahkûm eden bir tebliğ yayınladı. (Hâlen Para Fonu Türkiye'nin muhtelif dolar kurları tesisini hoş karşılamamak şöyle dursun, bizzat tavsiye etmektedir!)

3. Tedbirlerin dayandığı fikirler :

René Mayer'in sahneye koyduğu politika, istikrarın ancak «hakikî» fiyatlarla bulunacağı ve muhafaza edilebileceği temel fikrine dayanıyordu: Fiyat ve ücret kontrolleri beklenen neticeyi vermemiş, bilâkis enflasyonu hızlandıran bir faktör hâline gelmişti. Meselâ son ücret arttırmalarında Hükümet %25 nisbetinde bir artışa müsaade ettiği halde, fiiliyatta ücretler %40 nisbetinde yükselmişti. O halde kontrol sistemi kaldırılmalı, fiyatlar, ücretler serbest bırakılmalı, Frank hakikî değerine getirilmeliydi.

Fiyatlar bakımından, zirâî madde fiyatları son derece yükselmiş, sanayi mâmulleri fiyatları çok geride kalmıştı. Enflasyonun sebeplerinden biri hâline gelen zirâî ve sanayi maddeleri fiyatları arasında meydana gelen bu muvazenesizlik (distorsion) istikrarın

teminine mâniydi. Nitekim fiyatlar serbest bırakılınca, sanayi mamulleri toplam fiyatları %72 nisbetinde yükseldiği halde, zirâî madde fiyatları %14 kadar yükseldi ve muhtelif fiyatlar arasında normal münasebetlerin tesisi mümkün oldu.

Bu noktada bir tehlike ortaya çıkmaktadır: Fiyat yükselmelerinin muayyen bir seviyede önlenememesi ve artışların devam etmesi mümkündür. Bu sebeple, iştirâ gücünün hiç değilse muvakkaten azaltılması için mecburî istikraz, 5 bin franklık banknotların piyasadan çekilmesi gibi tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler sadece iştirâ gücünü azaltmakla kalmamakta, meselâ beş bin franklık banknotların birdenbire para olmaktan çıkmasıyla, halk üzerinde psikolojik bir şok yaratarak enflasyon hâleti ruhiyesini değiştirmektedir. Altın satışının serbest bırakılması da, psikolojik bir gâye gütmektedir. Nitekim altın ticaretinin serbest bırakılmasıyla, anormal şekilde yüksek altın fiyatları düşmeğe başlamıştır.

Teşebbüs muvaffak olacak mıydı? Alınan tedbirlerin beklenenden aksi netice vermesi mümkündür. Meselâ mecburî istikraza yazılan iş adamlarının bunu tamamen sattıkları malların fiyatlarına aksettirmeleri ve bu suretle enflasyonu körüklemeleri mümkündür. (Enflasyon sırasında paradoksal gözüke bile, verginin enflasyonist bir tesire sahip olduğu sık sık görülmüştür.) Fakat tedbirlerin birdenbire sahneye konması ve tedbirlerin psikolojik faktörleri gözönünde tutarak hazırlanması bu tehlikeyi önledi. 1948 yılında istihsalin harbden evvelki seviyesine yaklaşması, mahsulün iyi olması ve Marshall yardımının kabulü tedbirlerin muvaffakiyetinde belki de en büyük rolü oynadı.

4. Netice :

René Mayer politikasının sahneye konulmasıyla fiyatlarda hızlı bir yükselme görüldü. Sanayi maddeleri endeksi, gıda maddeleri endeksinden çok hızlı yükselmesiyle, fiyatlar arasında normal münasebetlerin tesisi —ki buna «makasın kapanması» denmektedir— mümkün oldu. Aşağıdaki tablo bunu göstermektedir :

	Artış		
	1947	1948	nis-
	Ekim	Şubat	%
1938 = 100			
Sanayi mamulleri toplam fiyat endeksi	866	1941	72
Gıda maddeleri toplam fiyat endeksi	1392	1584	14
Umumî Endeks	1129	1537	36
Perakende fiyatlar			

endeksi 1268 1519 20

1948 Şubatından itibaren fiyat yükselmeleri yavaşladı. Hattâ 1949 yılında perakende fiyat endeksinde ufak düşmeler görüldü. «Kantitatif para teorisi» ne inananların, hayret etmelerine rağmen fiyatların sâbit kaldığı bu devrede, tedavüldeki para hacmi büyük artışlar gösterdi. Bu paraya olan itimadın uyanması dolayısıyla «caisse»lerin normal bir seviyeye getirilmesinin neticesiydi. Devalüasyon, ihracat üzerinde müsbet tesir yaptı. 1948 başında 1938 = 100 55 i gösteren ihracat endeksi 1948 Haziranında 116 ya yükselmişti!

İstikrar temin edilmişti. Bundan sonra temel mesele, para idaresinin organizasyonu idi. Millî Kredi Konseyi banka kredileri üzerinde müessir bir kontrol sistemi kurdu. Bundan başka yekûn talep ve yekûn arz arasındaki muhtemel muvazenesizliğin az çok bir katîyetle evvelden ölçülmesini mümkün kılan bir «Millî Muhasebe Sistemi» tesis edildi. Millî Muhasebe Sistemi teknik bakımdan enflasyonun kontrolünü çok kolaylaştırıcaktır.

D.P. İktidarının hâlen giriştiği istikrar politikası, Mayer tecrübesine çok benzemektedir: İktisadî Devlet Teşekkülleri mal ve hizmetlerinin fiyatlarına zam yapılmıştır. Millî Korunma Kanunu tâdil edilecektir. Zirâî maddelerde müdahale ahmlarından vaz geçilmiştir. Demek ki fiyatların normal bir şekilde teşekkülü gâyesi güdülmektedir. Bu durum bâzı fiyatların yükselmesine sebep olacaktır. Diğer taraftan devalüasyon dolayısıyla ithalât ve ihracat malları fiyatlarının yükselmesi, bütün fiyatları artış istikametinde sürükleyecektir. Bu tehlikeyi önlemek için Hükümet, ithalât imkânlarının artması yanında, emisyonla gidilmemesi ve kredi tahditleri gibi tedbirlere güvenmektedir. Bu tedbirler, fiyatların bir müddet yükseldikten sonra muayyen bir seviyede tutulmasına kâfi gelecek midir? Bilinemez. Yalnız şimdiden hükümetin tedbirlerin topunu birdenbire sahneye koymamak ve halkın muhayyilesine hitap eden tedbirlere başvurmayacağına lüzum görmemek suretiyle, enflasyonla mücadelede başlıca silâhlardan biri olan psikolojik faktörü tamamiyle ihmal ettiği söylenebilir.

(1) Gizli enflasyon tabiriyle, ortada aşırı ölçüde iştirâ gücü bulunduğu halde, bu iştirâ gücünün kullanılmaması dolayısıyla, enflasyonun fiyat yükselmeleri şeklinde açığa çıkmadığı bir durum kastedilmektedir.

Türkiyede Para

(1950 - 1956)

Dr. Oktay YENAL

Son zamanlarda Forum sayfalarında 1950 - 1956 senelerinin para ve kredi hareketleri üzerinde tetkik ve tahliller yapan makaleler çıktı. (1) Makalalarda Türk ekonomisinin para bünyesinin son altı senede seyri hakkında istatistik tetkikler ve buna dayanan tahliller yer alıyordu. Bu makalelerin düşündüklerini ve yaptığım bazı mukayeseleri notlar halinde vermek istiyorum. Bu yazıda, Osman Okyarın emisyon - kredi, emisyon - mevduat, enflasyon - para tutumu, ve paranın gelir tedavül sürati hakkındaki tahlillerini teorik yönden tenkide çalışacağım. Müteakip yazılarda, emisyon - mevduat ve paranın gelir tedavül sürati mevzularını 1950 - 56 devresi için ampirik bakımdan ele alarak kendi izahlarımı vermek istiyorum.

1. EMİSYON - KREDİ

Emisyon, mevduat, kredi istatistiklerinin faydalı münakaşalara imkân hazırlayabilmesi için bu kavramların mahiyetlerinin iyice anlaşılması ve üzerlerinde uyusulması lâzımdır. Aksi takdirde istatistiklerin mânâlı yorumlara götürmesi imkânsızlaşır.

Kredi ile başlayalım. Emisyon Merkez Bankasının borcu, mevduat (Merkez Bankası mevduatını bir kenara bırakırsak) diğer bankaların borcudur. Her iki pasif kalem de bilânço aktifinde umumiyetle "kredi" ile karşılanır. Merkez Bankası kredisi arttığı zaman - diğer şeyler sabit kalmak şartıyla - emisyon artar; diğer bankaların kredilerinin artması - diğer şeyler sabit kalmak şartıyla - mevduatın artması neticesi olabilir. Bir banka kredi imkânlarını tamamen kullanmış ise, yeniden kredi vermesi ancak yeniden borçlanmasına bağlıdır: Ya müşterilere borçlanır: "mevduat;" ya hissedarlara borçlanır: "sermaye"; veya Merkez Bankasına borçlanır: "taahhütler." Bu üç türlü borçlanmanın karşılığında aç-

lan alacaklı hesaba toptan kredinin verilmesi çok yanıltıcı olmaktadır çünkü müşterilere veya sermayedarlara borçlanmak mevcut paranın banka sistemine girmesine sebep olduğu halde (veya girmesinin neticesi olduğu halde) Merkez Bankasına borçlanma emisyonun artmasının sebebi (veya neticesi) olmaktadır. Zira hususî bankanın kredisi Merkez Bankasının kredisi olmakta ve bu da emisyon doğurmaktadır (veya emisyonla beslenmektedir.) Böyle olunca da hem emisyon arttı demek aynı şeyi iki kere saymak olur.

Bir misalle izah edeyim: Bir iktisadî devlet teşekkülü bir senet ile Merkez Bankasına gidip 100,000 lira kredi alsın bu, diğer şeyler sabit kalmak şartıyla tedavül hacmini 100,000 lira artıracaktır. Biz buna emisyon arttı diyoruz. Aynı müessese senedini Merkez Bankasına değil de hususî bir bankaya götürüp kırdırsa, o banka da bu senedi Merkez Bankasında reeskont ettirse, memlekette 100,000 liraya yakın emisyon artışı, bir o kadar da kredi artışı var diyoruz. Hatta bazan Merkez Bankası kredisini de hesaba katarak 300,000 liraya yakın iştirâ gücü artışı oldu diyoruz. Böyle şey olmaz.

Diğer bir misal: Maliye Vekâletinin neşrettiği 1957 Bütçe nutkunun sonundaki cetvele bakıyoruz. 1956 sonunda mevduat 4.5 milyar, kredi 6.6 milyar. Yani kredi mevduattan 2.1 milyar fazla! Bu nasıl olabilir? Sebep gayet basit: 4.5 milyarlık mevduattan başka "taahhüt" kalemi altında da 3 milyar lira borçlanılmıştır. Öyle ise vaziyet normaldir: 7.5 milyar mevduata 6.6 milyar kredi.

Fakat mühim nokta bu taahhüt kalemi altında Merkez Bankasına iki milyar lira borçlanılmış olmasıdır. Bu mikdar Merkez Bankası hesabında aktifde kredi olarak görünecektir ve çok muhtemelen emisyon ile karşılanmıştır. Şimdi, kredi 7.5 milyar lira demenin ne manası vardır?

Eğer mevduattan doğan krediyi arıyorsak - ki mühim olan budur - bu kredi $6.6 - 2 = 4.6$ milyardır. Yok, emisyonun doğan krediyi de buna katacağsak, bir diğer banka defterinden aktarma yapmamış olan Merkez Bankası kredilerini neden hesaba katmıyoruz? Fark bir defter kaydından ibaret değil midir? Katsak bile bu ne ifade eder?

Şimdi, emisyon ile kredi arasındaki münasebetlere bakabiliriz. Osman Okyar diyor ki:

"Emisyon gelişmesi ile kredi gelişmesi birbirini yakından takip etmek mecburiyetindedir. Kredideki artış emisyondaki artışa dayandığı gibi, kredideki artış, bazı hallerde, emisyon artışına sebebiyet verir."

"... Kredilerdeki artış büyük ölçüde, emisyonun hareketlerine bağlıdır."

(Forum, sayı 104, s. 12)

Bu cümlelerde Merkez Bankası kredisinden doğan kredi ile mevduattan doğan kredi birbirine karıştırılmaktadır. Bu yüzden Osman Okyarın emisyon - kredi kat sayısı iki unsurdan müteşekkil bir endekstir.

Emisyon ile kredi hususunda şu münasebetleri belirtmek daha faydalı olabilir: Banka kredisindeki artış, banka strüktürü ve mevzuatı sabit kalmak şartıyla, mevduat artışına bağlıdır. Emisyon mevduata tesir ettiği nisbette krediye tesir eder. Merkez Bankası kredisindeki artış zaten emisyon hareketlerinin diğer yüzüdür.

2. EMİSYON - MEVDUAT

Osman Okyar emisyon - mevduat münasebetlerini de şöyle izah ediyor:

"Mevzuattaki artış hareketinin, emisyon ve kredilerin seyrine bağlı olduğunu kabul etmek yanlış olmaz."

"Munzam emisyon karşısında banka sisteminin yaratacağı kredi

mikdarı... ne kadar büyük olursa, mevduattaki artış o kadar yüksek olacaktır.”

Bu cümlelerdeki kredi kelimesi de yine açık bir mânâ ifade etmemektedir. Kastedilen Merkez Bankasına akseden krediler ise bunun emisyon artışından farkı yoktur, aynı şey demektir. Banka kredileri kastediliyorsa bunu tek banka için ve banka sistemi için ayrı ayrı incelemek gerekir. Tek bankanın kredi açma imkânı - sermayeyi bir kenara bırakırsak - mevduat miktarı ile tahdit edilmiştir. Banka sistemi için ise emisyon - mevduat - kredi mekanizması daha girift bir münasebetler serisi arzeder. Basit olarak şöyle bir izah verilebilir: Bir ekonomide mevcut paranın bir kısmını ferdler bankalarda saklar (faiz, ikramiye, emniyet, ve Anglo - sakson memleketlerinde çek ödeme kolaylığı gibi sebeplerle,). Bankaya mevduat olarak giren paranın bir kısmı kredi olarak çıkar ve bu paranın bir kısmı tekrar mevduat olarak banka sistemine girer. Bu akım böyle devam eder ve her devirde hem mevduat hem kredi artar. Fakat bu akım ilanihaye devam etmez, zira banka sistemine giren para ekonomide mevcut paradan azdır; bankadan çıkan para bankaya giren paradan azdır. Bu tahlile göre mevduat şu faktörlere bağlı olarak değişmektedir:

a) Emisyon (E)

b) Halkın elindeki parayı banka ile cebi arasında bölme huyu - Yani mevcut paranın bankalara giden nisbeti (h)

c) Bankaların parayı kredi ile kasaları arasında bölme imkânı - Bankaya giren paranın çıkan paraya nisbeti (z). Bu nisbet iki faktöre bağlı olacaktır:

1. Bankacılık strüktürü ve mevzuatın icab ettirdiği nisbet azamî haddi tayin edecektir.

2. Kredi talebi, yukardaki sınırlar içinde, carî haddi tayin edecektir.

Osman Okyar tetkik ettiği emisyon, mevduat ve kredi istatistiklerinden şu neticeyi çıkarmaktadır: “1953 den sonra... mevduat artışında hissedilir bir yavaşlama görülmektedir.” (s. 12) Mevduat artışında yavaşlama var ne demektir? Bu bir kaç mânâyâ gelebilir:

Mevduat

a) ————— gittikçe küçülüyor.
Emisyon

b) Δ Mevduat

Δ Mevduat

c) —————
Mevduat

Δ Mevduat

d) —————
 Δ Emisyon

Δ Mevduat

e) —————
Mevduat

Δ Emisyon

Emisyon

Bunların her biri farklı mânâ ifade ederler, Osman Okyarın emisyon - mevduat kat sayısı hesabından anlaşıldığına göre, mevduat artışının gittikçe yavaşlamasından kastedtiği mânâ yukardaki d münasebetidir. Fakat bu oranın sabit kalması için bir sebep var mıdır? Yani halkın parasının cebi ile banka arasında saklama huyunda bir değişiklik olmadığı takdirde, emisyon arttıkça d oranının sabit kalacağı nereden çıkarılıyor ki bu oranın düşmesinin sebebi halkın davranışındaki bir değişmeğe hamlediliyor?

Osman Okyar, mevduat artışındaki yavaşlamanın sebebini önce emisyon - kredi kat sayısında aradıktan ve bunun bir sebep olmadığına kanaat getirdikten sonra.

“Şu halde mevduat artışındaki yavaşlamayı izah için tek bir yol kalıyor.

Bu da halkın serveti muhafaza şekilleri arasındaki tercihlerinde bir değişimin vuku bulmasıdır.” (s. 13) diyor. Halbuki bu neticeye varmak için matematik bir zarureti yoktur. Eğer Mevduat = h (E) olsaydı h nin değişmediği durumda yukardaki d oranının sabit kalması beklenilebilir, aksi durum h deki bir değişmeğe atfedilebilirdi. Halbuki formüle banka sisteminin mevduat - kredi münasebetini, yani (z) yi de katar ve formülü Mevduat = h (E) - h (E) z olarak yazarsak, h ve z sabit kaldığı takdirde dahi emisyon arttıkça Osman Okyarın mevduat kat sayısının düşmesi mümkündür. Kaldı ki, istatistiklere göre, emisyon tasarruf - mevduatı kat sayısının düşmediği ilerde iddia edilecektir.

3. ENFLASYON VE PARA TUTUMU

Bir an için Türkiyede 1953 den bu yana mevduat artışının yavaşladığını, buna halkın banka ile cebi arasında para tutma nisbetinde bir değişimin (h' nin değişmesinin) sebep olduğunu kabul edelim. Acaba bu değişmeyi Osman Okyarın yaptığı gibi Enflasyonla izah edebilir miyiz?

Osman Okyar enflasyon ve para tutumu tahliline, halkın elinde tuttuğu serveti üçe tasnif etmekle başlıyor: Nakit, mevduat ve mal. Bunu müteakip enflasyon esnasında mal ve nakit tutma talebinin artacağını, binaenaleyh mevduat tutma talebinin azalacağını gösteren bir tahlil yapıyor. Bu muhakeme görünüşte inandırıcı olmakla beraber, içinde saklı bazı faraziyeler hakikate uymamakta ve neticeyi çürütmektedir.

Osman Okyarın yaptığı gibi önce servetin mal ve para (nakit + mevduat) arasında, sonra paranın nakit ve mevduat arasında bölünmesini inceliyeceğiz. Müellif diyor ki:

“Enflasyon zamanında halkın, servetinin kıymetini muhafaza etmek üzere, serveti mevduat ve nakit şeklinde muhafaza etmekten kaçarak, mal veya reel sermaye şeklinde muhafaza etmeğe temayül ettiğini düşünmeliyiz.” (s. 13)

Burada mevzuubahis olan, fiyatların yükselmiş olması mânâsında enflasyon değil, fiyatların yükselmekte olması mânâsında enflasyondur. Ferdler, ellerindeki paranın reel kıymetinin düşmekte olduğunu görerek paradan kaçmaktadırlar. Fakat, dikkat etmek gerekir ki, ferdler için teker teker mümkün olan, cemiyet için mümkün değildir. Cemiyet paradan kaçamaz; ancak kaçmağa çalışır. Durum papaz kaçı oyununa benzer: Bir kimsenin mal mukabili verdiği parayı, diğer bir kimse, mal mukabili alacaktır. Bir anda elde tutulan para, ister istemez, mevcut paraya eşittir.

Para, mikdarı arttıkça ısınan (kıymeti azalan) bir nesneye benzetelebilir. Şimdi bir muvazene durumundan başlayalım ve paranın arttığını farzedelim. Paranın ısındığını (kıymetinin düştüğünü) görenler, elleri yandığı (reel servetleri azaldığı) için bunu başkasına vermek ve mukabilinde mal almak isteyeceklerdir. Elinde ısınmayan (kıymetini muhafaza e-

den) veya bilâkis soğuyan (kıymeti artan) mal bulunduranlar ise sıcak para mukabilinde ancak eskisinden az mal vermek suretiyle alış verişe yanaşacaklardır. Böylece, sıcak para mukabilinde verilen mallar azalacak (fiyatları artacak), fakat bu ilânihayeye devam etmeyecektir. Zira bir an gelecektir ki elinde sıcak para bulunduran kimse teklif edilen malı çok az (fiyatını çok yüksek) bularak parayı tutmağı tercih edecektir. Yine tutulan para mevcut paradır.

Yine farzedelim ki para artmış ve ısınmıştır, ama gittikçe de artmakta (ısınmakta) ve elinde tutanları gittikçe daha fazla yakmaktadır. Bunu görenler parayı daha hızlı birbirlerinin üzerine atacaktırlar. Üstelik, paranın bir hususiyeti de bu devir hızlandıkça ısınmasıdır. Para devri hızlanacak, mukabilinde verilen mal gittikçe azalacak, fiyatlar yükselecektir. Ama yine para, papazkaçtı oyununda olduğu gibi, Ahmette değilse Mehmettedir. Ta ki para iyice kızgın hale gelsin, kimse almak istemesin, elinde olan da yere atsın. (Paranın kıymeti sıfır olsun, kâğıt yerine kullanılsın). Demek ki enflasyonunun, ferdin mal ile para arasındaki tercihine tesiri cemiyetin para tutumuna tesir etmez. Bütün servet gibi mevcut para da ferdlerin mülkiyetinde ve zilyedindedir.

Şimdi gelelim asıl mühim meseleye: Mevcut para banka mevduatı ile banka dışındaki nakit arasında nasıl bölünecektir. Yine aynı paradoks ile karşı karşıyayız. Ferdlerin paralarının bir kısmı mevduat olarak bankada, bir kısmı nakit olarak yanlarında olabilir; fakat - bankaların kasalarında bulunan ufak bir miktar dan başka - cemiyetin parası nakit olarak Ahmet veya Mehmedin cebindedir. Ferdler bankalardaki mevduatlarını çekerek ceplerindeki nakidi çoğaltabilirler. Fakat bu Ahmedin istediği parayı banka kredi açtığı Mehmetten alıp, Ahmede verir demektir. Gerçi bu hadise kredi ile beraber banka mevduatını da azaltır. Fakat Osman Okyarın iddia ettiği gibi, enflasyonda artan nakit talebini karşılamaz.

Zaten enflasyonda artan fiyatlar cari masrafları artıracığı için nakit talebi artacaktır ve bu talebin bir yerden karşılanması lâzımdır demek atı arabanın arkasına koşmağa benzer. Osman Okyar diyor ki:

“Şu halde, emisyonun tesirlerinden birincisi, cari maksatlar için para talebinin artmasıdır. Bu nasıl tecelli edecektir? Halk ya bankadaki mevduatını paraya çevirmeye temayül edecek veya piyasaya sürülen munzam emisyonu bankalara yatırmıyarak, yanında muhafaza edecektir.” (s. 13)

Halbuki, enflasyonun para talebini para arzının üzerine çıkarması için sebep yoktur. Bu iddia, sebep ile neticeyi birbirine karıştırmanın neticesidir. Fiyatlar, para arzı para talebinden yüksek olduğu için yükselir. Fiyatların yükselmesi para talebinin artmasının sebebi olmadan evvel para arzının artmasının neticesidir. Fiyatlar neden yükselmeye başlamıştır? Para arzı çoğaldığı için? Neden ilânihayeye yükselmeye devam ediyor? Fiyat yükselmesi karşısında para talebinin de artarak arz ve talebi eşit kıldığı için. Meseleyi daha açıklamak için yukardaki misalimize dönelim: Isınan para ile papazkaçtı oynayanlar, para mukabilinde alabildikleri mallar azaldığı için parayı ısıtmağa çalışmaz. Para ısındığı için mallar pahalıdır ve bu pahalılık (yani mukabilinde az mal almak) elinde kızgın parayı tutanı daha uzun müddet tutmağa sevkeder. Meseleyi bütünü açıklamak için şu suali sorabiliriz: Banka mevduatı mevcut olmayan bir durumda enflasyonun yarattığı fazla para talebi nereden karşılanacaktır? Zaten enflasyon neticesinde para talebi para arzının üstüne çıkarsa bu, fiyatlar düşecek (1) demek değil midir?

Şimdi gelelim asıl meseleye. Osman Okyara göre cepte nakit tutmak cari masrafları karşılamak ve bir de spekülâtif maksatlarla tutulur ve her iki talep de fiyatlara bağlıdır. Bu iki maksatla tutulan para da bankaya konmaz. Hakikatten uzaklaşan bu faraziyeyi bir an için kabul edelim. O halde mevduat olarak para tutmanın sebebi nedir? Bu hususta müellif hiç bir şey söylemiyor. Zaten yukarıda işaret ettiğimiz gibi, cemiyet mevcut paranın bir kısmını cari-ve spekülâtif maksatları için yanında saklıyor, bir kısmını bankalarda mevduat olarak saklıyor demek yanlış olur. Banka kasalarındaki bir kaç kuruşu hesaba katmazsak, cemiyetin cebinde tuttuğu para mevcut tedavül hacmine eşittir, fakat bu mevduat sıfırdır demek değildir. Ferd bankadaki

parasını likidite için tutuyorsa, bunun sebebi muamelât, spekülasyon veya ihtiyat saikidir. Ferd borç vermek için para talep edebilir; cemiyet edemez. Likidite için tutmuyorsa, parasının - hele enflasyon anında - yüzde iki gelir getirmesine katıyen razı olmayacak ve mevduat değil azalan hızla artmak, zaten hiç mevcut olmayacaktır.

4. PARANIN GELİR TEDAVÜL SÜRATI:

“Enflasyon ve Paranın Gelir Tedavül Sürati” adlı makalesinde Osman Akyar, 1950 den 1956 ya kadar her senenin gelir tedavül süratini hesaplıyor (Paranın gelir tedavül sürati = Cari fiyatlarla millî gelir + tedavül hacmi). Hesapların gösterdiğine göre 1950 - 53 seneleri arasında paranın gelir tedavül sürati gittikçe yükselmiş, 1954 - 1956 devresinde gittikçe düşmüştür. Bunun sebebi nedir? İşte makalede bu soruların cevabı aranıyor. Yazar diyor ki:

“Paranın gelir tedavül süratinin yükselmesi, halkın ortalama olarak eski devreye nazaran, gelirinden daha küçük bir nisbeti beraberinde nakit şeklinde muhafaza ettiğini gösterir.” (Forum, sayı 105, s. 10)

Bu muhakemeyi kabul etmemek için sebep yoktur. Fakat yazar, müteakip tahlilinde, bu iddia ile “para talebinin azalmış olması” nı aynı şey sayıyor ve ikinci hususun sebebinin bulmakla tedavül süratinin çoğalmasını izah edebileceğini sanıyor. Nitekim, yukardaki iddiayı şu cümle takib ediyor:

“Diğer bir deyişle, çeşitli maksatlardan hasıl olan para talebinin mecmu olarak azaldığı... tahmin edilebilir.” (Mecmu kelimesinin altını ben çizdim.)

Bu ikinci cümle diğer bir deyiş değil, diğer bir iddiadır. Şimdi, (muayyen bir devrede) gelirin daha küçük bir nisbetinin para halinde tutulması ile, para talebinin mutlak olarak azalmasının aynı şey olmadığını, kaldı ki, olsa bile, 1950 - 53 devresinde ne istatistiklerin, ne de teorik mülâhazaların para talebinde bir azalma isbat edilebileceğini iddia edeceğim.

Gelirin daha küçük bir nisbetinin para olarak saklanması demek, daha iz miktarda paranın daha fazla gelir yaratması demektir. (Bu husus, miktar teorisinde V nin büyümesi, yani her para biriminin daha çabuk

el değiştirmesi, Cambridge denklemin de K nin kiiğülmesi yani her para biriminin daha kısa müddet elde tutulması veya Keynes modelinde paranın -M- faal kısmının - M1 - âtil kısmına - M2 - nisbetle çoğalması şeklinde ifade edilir.) Dikkat etmek gerekir ki Keynesvari muhakemede para talebi daima para arzına eşittir. Para talebindeki azalış bize tedavül sürati hakkında hiç bir şey söyleyemez. Üstelik, Keynes sistemi dahilinde, 1950 - 53 devresinde mademki para arzı artmıştır, o halde para talebi de artmıştır. Öyle ise, Osman Okyarın yaptığı gibi, 1950 - 53 devresinde para talebinin düştüğünü isbata ne lüzum vardır ne de imkân. Aynı şekilde, 1953 - 56 devresinde de para talebinin arttığı şüphesizdir. Fakat bu da paranın gelir tedavül sürati hakkında hiç bir şey söylemez.

Osman Okyar'ın tahlilindeki karışıklık, "para talebi" tabirinden iki ayrı mefhum kasetmesinin neticesidir. Bu tabiri bazan Cambridge teorisindeki "K" - yani parayı elde tutma müddeti, - bazan Keynes teorisindeki "M" - yani bir anda çeşitli saiklerle talep edilen para - mânasında kullanılmaktadır. Halbuki "K" ile "M" nin birbirleriyle bu çeşit alâkaları yoktur. Bu yüzden, 1950 - 53 devresinde "M" nin azaldığı gösterilerek "K" nin azaldığı isbat edilemez. Üstelik bu devrede "M" nin azaldığı iddiası da yanlıştır.

Müellifin bazı izahları, kanaatimce, istatistiklerden çıkardığı neticeleri nakzeder mahiyettedir. Meselâ, 1953 - 56 devresi hakkında diyor ki:

"Nakdi kıymetlerdeki bu artışlar, muamele safkından ileri gelen para talebini hızlı bir şekilde yükseltmiş olmalıdır. Bundan maada, para kıymetinin istikrarı hususundaki itimat sarsıldıkça, mevduattan ve sabit faizli tahvillerden nakit paraya doğru ve nakit paradan da, menkul veya gayrimenkul diğer servet unsurlarına doğru bir kaymanın meydana geldiği çok kuvvetli olarak tahmin edilebilir."

Böyle bir durumda tedavül sürati azalır mı, yoksa çoğalır mı? Elbette çoğalır. Öyle ise, yukardaki mülâhazalar, tedavül süratinde istatistiklerin gösterdiği düşmeyi izah edemez.

5. NETİCE:

Yukarda yapılan tenkit şöyle hütlâsa edilebilir:

a) Banka istatistiklerimizde "kredi" ismi altında verilen rakamları manâlandırmakta dikkatli olmak lâzımdır.

b) Keynes'vari mânada "nakit talebi" daima nakit arzına eşittir. Binaenaleyh hem 1950 - 53 hem 1953 - 56 devresinde, nakit arzı arttığına göre, nakit talebi de artmıştır.

c) 1953 - 56 devresinde nakit talebi azalmıştır denilemez. Denilse bile, bu durum, mevduatın hızla artmasına sebep teşkil etmez. Aynı şekilde 1953 - 56 devresinde mevduatın yavaş artması, nakit talebinin artması ile izah edilemez.

d) Paranın tedavül sürati "V" paranın vasatı saklanma müddeti "K" ile ters orantılıdır. "K" ne kadar azalırsa "V" o kadar artar. Fakat mecmu para talebi "M" ile "K" ara-

sında alâka yoktur. Ancak "M" nin içindeki M1 ile M2 nin nisbetlerinin değişmesi "K" nin değişmesini izah eder. Yoksa mecmu para talebinin "M" artıp eksilmesi ile parayı vasatı olarak elde tutma müddetinin "K" veya paranın tedavül süratinin değişmesi arasında münasebet kurulamaz.

Gelecek yazıda 1950 - 56 devresi zarfında emisyon - mevduat münasebetlerini ve paranın gelir tedavül süratini tahlil ve izah etmeğe çalışacağım.

(1) Osman Okyar, "Başkacılığımızın Bünyesi ve Kredi Politikası", Forum, sayı: 92.

Aydın Yalçın, "Son Yıllarda Kredi Genişlemeleri", Forum, sayı: 103.

Osman Okyar, "Enflasyon, Emisyon ve Mevduat", Forum, sayı: 104.

Osman Okyar, "Enflasyon ve Paranın Gelir Tedavül Sürati", Forum, sayı: 105.

Okurların Forumu

Buna Kör Döğüşü Derler

FORUM Yazı Kuruluna,

Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Gruplarının birbirini takiben yayınladıkları son bildirimlerle bu bildirimlerin gazetelerde - hele şu Radyo Gazetesinde - yarattığı yankılar yurdumuzun siyasî havasını yeniden ve adamakıllı karıştırmış bulunmaktadır.

Gerek kendi içinde huzursuzluk duymaya başlayan hükümet partisinin bildiriminde kullandığı söyleyiş tarzı, gerekse bir "nefsi müdafaa" da olsa bu hafifliğe ana muhalefet partisinin karşılık vermek gereğini duyması, epey yekün tutan tarafsız Türk vatandaşlarını derin bir memnuniyetsizliğe sürüklemiştir. Yurtta, iktidarda kalmak, iktidara geçmek endişelerinden uzak olarak, sadece rejim meselelerinin halini, bozuk ekonomik gidişin düzelmesini isteyen ve bekleyen bu tarafsızlar topluluğu, hiç yeri değilken, başlıca kuvvetleri temsil eden iki partinin birbirlerine gösteri yapmalarını, hiç şüphe yokki, yurt işlerinin ciddiliğinden doğan ağırbaşlı tartışma usulü sayamıyacaklardır. Oysa, hem iktidarda kalabilmek için D. P. nin, hem de iktidara geçebilmek için C. H. P. nin bu tarafsızlar topluluğunu memnun etmeğe büyük ölçüde ihtiyaçları vardır. Bizim kanaatimiz, bildirimleri yayınlayan Grupların bu topluluğu ihmal ederek, sadece kendi taraftarlarını memnun edecek sözleri buldukları yönündedir. Filhakika D. P. Gru-

bu tebliği sadece koyu D. P. lileri, C. H. P. Grubu bildirisini de sadece C. H. P. lileri ve siyaset icabı muhalefet cephesinde yer alması gereken diğer muhalefet partilerinin ileri gelenlerini sevindirmekten öteye gidememiştir.

Yurdun ve bu topraklar üstünde yaşayan ulusun böyle gösteri bildirimlerine tahammülü yoktur. Onun mu, yoksa bunun mu daha çok lâf ebeliği ettiğini partisinin de, muhalefetin de ne gibi gayretler sarfettiğini anlamak ihtiyacındadır. Akşam olunca hiç bir baba, dairesinden çıkan dul anne yavrularına ekmek yerine "işte çocuklarımız falanca partinin bildirisini" diye kuru gazete götüremez. Yemek ve yaşamak zorunda olan çocuk, ceketin cebindeki gazeteden çok önce, eldeki filenin dolu olup olmadığına bakar. Milleti bu kaygıda olan bir ülkenin milletvekilleri akşam sofrasının çoktan hazır olduğunu bilmenin verdiği keyif içersinde Grup odalarının pencerelerini açıp daha cilâli lâflar icadına başlarsa ciddiyet bu işin neresinde aranır?

D. P. ilk seçimde nesi varsa toplayıp iktidardan geçeceğini anlamıştır. Bu korkunun üstüne bir de Bağdat olaylarının yarattığı tamamiyle lüzumsuz vehim eklenince bu partiyi idare edenlerin yayınlacakları bildirimde tabiatıyla ciddiyet ve serin kanlılık aranamaz. Oysa C. H. P. hükümet partisinin idarecilerine arız olan ruh haletini bilmek görünerek "dişine diş"

politikasını kendine yol seçmiştir. Bu hareket, mezarlık yakınından geçerken korkusundan ıslık çalan, lüzumsuz gürültüler çıkaran bir yolcunun yaptığına aynıyle işti-rakten başka nedir? Halk Partisi mademki korkusuz ve kendisinden emindir, neden o da ıslık çalmaktadır? Evet, en in-safsızca ölçülerle de düşünülse, bu bildiri-ler düellosunda C. H. P. hükümet partisi-ni nakavt etmiştir. Ama D. P. bildirisi de, C. H. P. tarafından cevaplandırılmak gibi pek yüksek bir iltifata mazhar olmuştur. Bizce D. P. nin radyo gazetesinde hâlâ tekrarı yapılan o bildirisi böyle bir iltifata lâyık değildi. Muhalefet yıllarındaki D. P. nin meşhur "Millî Husumet" andlarına bile karşılık vermek lüzumunu duymayan C. H. P. şimdi nasıl olmuştur da D. P. nin görmekte olduğu korkulu rüyalara ta-bircilik etmekte, "bu rüyayı hayra yor-muyorum, yakında sen iktidar nimeti de-nilen sevgilini kaybedeceksin" diyebilme-ktedir? Vatan kurtaran, devrimler yapan, D. P. yi yaratan, ona eliyle iktidarı veren C. H. P. bu mudur? "Nefsi müdafaa"yı hukuk meşru saymaktadır, Halk Partisi-nin yaptığı da nefsi müdaadan başka bir-şey değildir ama, bu münasebetlerde sal-dıranın şahsı da önemli değil midir? Kırk yaşındaki bir adama kalkıp altı yaşındaki bir çocuk küfretse, o adam "nefsi müda-faa" diyerek aklı ermez çocukcağının boy-nunu mu koparacaktır? Halk Partisi Mec-lis Grubu, lütfen partinin yaşının ve ba-sının ne olduğunu düşünmelidir. D. P. da-ha reşit bile değildir.

Bütün olup bitenlerin liselerdeki kom-pozisyon imtihanlarından zerrece farkı yoktur. Herkes daha iyi sözler yazmak hevesine düşmüştür. Ama bu hevesten da-ha şiddetli olan sevgili yurtdaşlarımızın i-çinde bunaldıkları geçim sancılarının. İş-te bildiriler yayınlanmıştır, dedikoduları sona da ermemiştir; fakat bildiriler ne ek-meğin gramını yedi yüze çıkarmıştır, ne de yurttaki ilaç sıkıntısını gidermiştir. Partilerin çekişmeleri arasında kalan va-tandaş, kendi derdine kimin çare bulaca-ğını düşünmekte ve bu düşüncelere dalmış olarak partilerin o gürültülü bildirilerini dahi okuyamamaktadır. Olağanüstü top-lantıları için günde (5000) beş bin lira olan sayın milletvekilleri artık şu kör dö-ğüşünü bırakmalıdırlar. Partileri idare edenler kimin daha kuvvetli olduğunu gös-termek için boşuna zaman harcamaktadırlar. Asıl kuvvetli olan bu milletin kendisi-dir. Asıl kuvvet de seçimlerde gösterilecek-tir. Bunu düşünebilen ve sonucu şimdiden görebilen idareci kazanacaktır. Bildiriler unutulmaya mahkumdur.

Ismail Nafiz ALKAN — Ankara

"olağanüstü" toplantı-nın arkasındaki bizler

Dünyanın politik durumu, bilhassa Or-tadoğu'nun pek karışık, kaynadığı, Kıbrıs meselesinin bir türlü hal yoluna girmediği, İktisaden, pek çok, güçlüklerle pençelesen Türkiye'nin; senelerdir peşinde koştuğu, yardımı temin edemediği günlerde, yapılan di? Kıbrıs meselesinde, tezimize kısmen u-olağanüstü toplantıdan hangi Türk daha ümitli değildi? Daha çok şeyler bekleme-

yan, taksime yol açabilecek olan, evveki plân niçin reddedildi? İngilizlerin daha aley-himize olan yeni plânlarını, kabul ve tat-bike zorlayan sebepler nelerdir? Yeni plân için hangi tedbirler alınacak? Ne gibi çar-relere baş vurulacak?

Orta Doğu, bilhassa Irak hâdiseleri karşısındaki tezatlı durumumuzun sebebi neymiş? En mühimi alınan iktisadi duru-mumuzu düzeltebilecek mi? Plânsız, prog-ramsız bir gidiş ve sadece liderlerin arzu, ihtiraslarına hoş gelen, miras yedi zihni-yetiyle idare edilme yüzünden; tahminlerin fevkinde bozulan; iktisadi durumumuzun düzelmesi nelele bağlıdır? Günden güne artan hayat pahalılığı, çığı, altında ezilen milyonlarca insan. Bilhassa dar ve sabit gelirliilerin durumu ne olacak? Yapılan stabilizasyon muamelesi derde tam deva o-labilir mi? Bu hususta iktidar ve muhale-fetler neler düşünmektedirler? Alınacak tedbirler nelerdir? Bunların etraflıca izah ve münakaşası elzem değil miydi?

Umulduğunun aksine, esaslı bir mev-zu ele alınmadan biten olağanüstü toplan-tıda; yukarıda kısaca temas ettiğimiz der-tlerine Büyük Meclisten çare bekleyen mil-yonlarca insan iktidar kadar muhalefet de kolay kolay silinmeyecek derin bir hayal kırıklığına uğratmıştır.

Birçok tarafsız vatandaşın korktuğu gibi, C.H.P. nin de memleket dert ve dâ-valarından ziyade iktidar peşinde koştuğu. İktidara gelse dahi millete umduğunu ve-remeyeceği kanaatine hak verdirir gibime geliyor. İnsan ister, istemez iktidarın du-rumu malûm. Onlarca millet, memleket meseleleri: İkinci, üçüncü değil; dördüncü veya beşinci plânda. İlk gayeleri ne paha-sına olursa olsun iktidarı kaybetmemek. Onların durumları belli, Acaba muhalefetin tek gayesi de, ne yapıp yapıp, ne pahasına olursa iktidara geçmek mi? Mecliste Baş-vekil ve Maliye Vekili açıkça, defalarca, sordukları halde, Yardımlar ve alınması gereken iktisadi tedbirler hakkındaki fi-kirlerini niçin açıklamadılar? Niçin sara-hatle, bu durumda biz olsaydık; şunları, şunları yapardık. Yardımlar az veya çok. Kâfi veya kâfi değil. Ama şöyle şöyle kul-

lanılırsa daha iyi olur; demeyip de işi gü-rültüye getirip mugalataya döktüler. Bir de meydanlarda ve kongrelerinde, halka "biz gereken tavsiyeleri yaptık, ama tutan olmadı. Tutsalardı bu duruma düşmezdik" derler. Hani? En sıkışık durumda mütead-dit ısrarlara rağmen, tedbir ve tavsiyele-rini niye açıklamadılar? Açıklamamaktan memleket ne kazanır. Hiç olmazsa açıkla-salar da tutulmasaydı. Göğüslerini gere gere: Biz gerekli tavsiye ve tedbirleri söyle-dik. Ama tutan olmadı diyebilirlerdi.

Ya şimdi ne diyecekler?. Bilâkis ikti-darın eline büyük bir koz verdiler. İktidar biraz da haklı olarak bakınız Mecliste ted-bir ve tavsiyelerini bile açıklayamadılar. Onların tek gayeleri iktidar hırsıdır. Millet memleket işlerini biz kadar dahi düşün-mezler. İşleri güçleri, Meclis de dahil, her yerde mugalata ile gürültü, patırtı çıkarıp; yep yeni bir vatan meydana getirmek için uğraşan iktidarımızı yıpratmaktadır di-yecekler.

Yazık oldu. Mebuslarından 106 kişinin yurt dışına gidişi gibi bu da C.H.P. için çok fena bir propaganda vesilesi. Söz ve özleri arasındaki tezatları belirten mühim hâdi-selerden birisi oldu. Gönül isterdi ki: Mec-lis tatile girmesin. Acilen hallolunması ge-reken mühim meseleler var diye direnen C. C.P. mebuslarından hastaları da dahil tek kimse dahi Avrupa, Amerika'ya gitmek için yurt dışına çıkmasın. Millete de açık alınla dövizsizlikten halkın pek çok lüzum-lu ihtiyaçlarıyla birlikte ilaç bile bulama-dığı bir zamanda biz döviz sarfetmemek i-çin hasta arkadaşlarımız da dahil memle-ket dışına çıkmadık. Bizim ana gayemiz: İktidarın sihirli koltuğu değil, halka hiz-mettir. Bizler koltuk kapıp sefa sürmek için değil, memleketi hizmet için çırpını-yoruz" demeye hak kazanırlardı. Ya şimdi. İhtirasları dolayısıyla işbirliği konuşma-larının son anlarında oynadıkları oyun yü-zünden 1957 seçimlerinde D.P. nin tekrar iktidara gelmesini sağladıkları yetmiyor-muş gibi falso üstüne falso yapıyorlar. Ya-zık oluyor kırılan ümitlere.

İ. H. NUDRALI

Kültür Ve Sanat

Düğünlerde Kutsal Danslar

(Özellikle Kına Dansları)

Metin AND

Anadolu'da düğünler dans için en ö-nemli vesiledir. Ancak iki türlü dansı bir-birinden ayırmak gerekmektedir. Bunlar-dan birincisi katılanların düğünde halay gi-bi eğlenmek için oynadıkları danslar. İkin-cisi kökeni çok eskiye giden, kutsal bir an-lam taşıyan ve evlenmeye kutsallık getiren danslardır. Tıpkı su dökmek, para, arpa, buğday serpmek, ateş yakmak gibi uğur getiren unsurlardan biridir bu danslar.

İşte bu yazıda konumuz bu ikinci tür olacaktır. Hemen şurasını da belirteyim ki çok defa ikinci türe giren danslarda da bu-

gün oynayanların daha çok bir katılma se-vinci duydukları, eğlence için oynadıkları danslar olup, eski kutsal anlamlarından sıyrılmışlardır. Bu dansların kutsal anlam taşıdıklarını ancak aynı dansları başka ül-kelerin, budunların düğünlerinde, evlenme törenlerinde de rastlamamızla açıklayabi-liriz.

Önce düğün danslarında kılıç, özellikle iki kılıç unsurunu, ve buna bağlı dansları görelim. Yakın Doğu'da kılıçlı düğün dans-larının pek çok değişik türü vardır. Bu danslara bir iki örnek vermeden önce, kılı-

çın anlamı üzerine yapılabilen yorumları gözden geçirelim. Bunun eskiden (bizde hâlâ var) daha çok kadını zorbalıkla kaçırarak evlenmenin bir kalıntısı olduğu söylenebilir. Ancak aşağıda da göreceğiz, kılıcı çok defa taşıyanın güveyi değil de gelin olması bakımından bu yorum pek de dayanıklı değildir. Başka yorumlara göre bazı kötü, uğursuz dış etkenlerin uğursuz sonuçlarından korunmak, dolaylarda dolaşan tehlikeleri önlemek içindir (1). Hattâ bu bir çok ilkel budunlarda ve ayrıca eski Roma'da da vardı. Ve dansın taklit yoluyla kötü etkenlere karşı onları hoşnut ederek evlenmeyi korumak, ona kutsallık getirmek olduğuna pek çok kanıt bulunabilir. Bu dansların kökeni ile bağlantılı olmamakla beraber, halk arasında gelinin dans ederken elinde tuttuğu kılıç kendisine başka istekli erkeklerin yaklaşmasına engel olacağına belirtisi diye de yorumlanır. Bu arada kılıcın oldukça yeni bir silâh olduğu düşünülürse, bu danslarda önceleri ok gibi başka silâhların kullanılmış olduğu hatıra gelir; nitekim bugün hâlâ pek çok budunların bu danslarında ok, yay, kargı bulunmaktadırlar.

Şimdi de düğünlerde oynanan bir iki kılıçlı dans görelim. Önce Bedevî ve Fellâh'larda düğün dansını görelim: "...genç erkekler iki elinde kınından çıkmış birer kılıç taşıyan bir genç kızın önünde kolkola girmiş, bir yarım halka yaparlar. Kız ortadaki ateşten biraz uzakta, ve arkası ateşe dönüktür. Erkeklerle doğru ilerlerken bedenini hoş sallamalarla ileri geri hareket ettirir, kılıçları da başının üstünde çevirir. Genç erkekler ise ölçülü bir biçimde sallanır ve 'Hoş geldin' - veya benzeri sözlerle onu şarkıyla çağırırlar, ve ölçülü adımlarla yeri teperek kızı ateşe doğru yönlendirmeye çalışırlar. Kız ise kendini kılıçlarıyla korumaya çalışır. Onların bunu başaracaklarını anlayınca çömeler, bir kılıcı başının üzerine tutar. Erkekler de çömeler, ancak daha çok kadın seyircilerin kışkırtması ile yeniden ayağa kalkar, ve dansına başları erkekleri kılıcının ucuyla geri çekilmeye zorlar. Yorgun düşünce kadınların arasına sığmır.." (2)

Suriyeli köylüler arasında düğün gecesi gelin elinde kılıçla tek başına kocasının ve oraya toplanmış, köy halkının önünde danseder (3). Beyrut dolaylarında da düğünde güveyin iki arkadaşı ellerinde ufak yuvarlak kalkan ve kılıçlarla oynarlar, birbirlerine ölçülü vuruşlar yaparlar, (4). Bunun gibi Filistinli müslümanlar da aynı dansı yaparlar (5). Ortaçağ'da Mısır'daki Yahudilerde gelin başına bir mihver geçirir, elinde bir kılıçla düğün alayının başında dans ederek gider, (6) Fas'da, Hindistan'da ve başka memleketlerde de düğünlerde kılıçlı danslar buluyoruz. Türkiye'de kılıçlı dansların sayısı çok olmakla beraber bu gibi düğünlere özge kılıçlı danslar olup olmadığını bilmiyoruz, ancak kılıç unsurunu bazı bölgelerde buluyoruz. Bu yerlerde kılıcın dansla birleşmemiş olması uzun süreler içinde sonradan dansdan vazgeçilmiş olabilir.

Sivas Türkmenler'nde güveyi getirirken, "... arkadan birisi de yakın kılıç ağzı dış tarafa ucu başı hizasından bir karış

yukarı durmak şartıyla güveyi düğün odasına o halde getirirler" (7).

Hatay'da "... Çalgı ve oyun birkaç saat devam ettikten sonra gelin herkesin önünde merasimle soyulur. Önde ellerinde süslenmiş iki kılıç tutan iki kız arasında gelin olmak üzere odaların önündeki havuzun etrafı üç defa dönülür." (8) Gene Hatay'da "... Önde kaside okuyan birkaç kişi sonra çiçeklerle sarılmış ve mumlarla süslenmiş iki kılıç arasında güveyi ile sağdıç olmak üzere camiye gidilir". (9)

Bu sonuncu anlatılarda yeni bir unsur daha buluyoruz, bu da mum oluyor. Mum ve kına ve bu ikisinin bir araya gelmesiyle yapılan danslar asıl incelemek istediğimiz konudur. Anadolu düğünlerinde mum ve kına çok önemli iki unsur olarak karşımıza çıkıyor. Bunların dansları da vardır. Önce Bedevî Araplar'da görülen bir düğün dansını görelim: Gelin, güveyin evine gelince uzanmış kollarının her bir elinde bir yanan mum tutar, bunlarla ağırca danseder; bir yıldız gibi gözükme için her yönde döner. (10)

Şimdi tekrar bize dönelim. Elâzığ bölgesinde oynayan Çayda Çıra oyunu bir kına gecesi oyunu olup, oynayan her eline üstüne beş altı yanan mum oturtulmuş tabak alarak oynadığı şarkılı bir dansdır. Çayda Çıra denmesine gelince, "... eskiden yapılan düğünlerin bilhassa havuz başlarında veya çay kenarlarında tertip edilmesi ve yapıştirılan mumların yakılması ile su üzerinde tepesiler yüzdürülmesi adetinden kaldığı rivayet edilmektedir." (11)

Bu Anadolu dansının aynı vesilede aynı düğünlerde, kına ile ilgili olarak ve her iki elde tabak içinde yanan mumlarla danseden başka ülkelerde karşılaşmamız incelememiz için çok büyük bir değer taşımaktadır. Hele bu ülke Uzak Doğu'da bulunursa. Bu benzerliği önce Forum'un sonra da geçen ay Amerika'da yayınlanan bir incelemede belirtmiştim (12).

Şimdi bu dansı değişik kaynaklardan inceleyelim. "...Kuzey Sumatra'da halk İslâm etkisi altında çok kalmıştır ve Tari Piring adlı halk dansında Arap kültürü ile bağlantısı kesin olarak görülür. Tari Piring, (tabak dansı) her elin avucu içinde tutulan ve içinde yanan mumlar dikili tabaklarla kadınların veya erkeklerin mumlar dikili tabaklarla kadınların veya erkeklerin oynadığı bir oyundur." (13)

Bu dansın kına ve evlenme töreni ile yakın ilgisini bir incelemede daha iyi görüyoruz. Malaya'da "... evlenmenin ikinci günü kına dansı menari hinei adı verilen özel bir dans oynanmaya başlar (Raca'ların düğününde oynanmaz). Bir ufak kalıp kına bir piring tabağın gampong hinei ve mumlarla beraber çevrilir. Bu tabağı taşıyan dansçı (Bu törene menyelang veya bertebat da denir) elinde çabuk hareketlerden çıkan yelden mumları söndürmeye özenerek elinde çevirir. Bu dansın özel bir adımı vardır, adına kına dansı adı denir Langkahtar hinei veya tari hinei ve bununla çalınan ezgiye de kına sürme ezgisi Lagu berhinei denir. Tören bitince 'kına sürme' birinci (nasi berhinei) orada bulunanlarca paylaşılır, geriye kalan 'baş

zikir' de görevlere dağıtılır. Üçüncü gece aynı tören hiç değişiklik yapılmadan tekrarlanır." (14)

Daha yakın tarihli bir incelemede ise şunlar yazılmaktadır: "Üç gece şarkılar söylenir, kestane fişekleri patlatılır, gençler bir 'kına ağacı'nı, içinde kına bulunan ve yanmış mumlar dikili bir tasla çevirirler. İşin ustaları bunu alırlar ve birbirlerine elden ele geçirerek dansederler, evin merdivenine kadar çıkarlar, orada kızlar bunu alırlar ve dansa başlarlar. Bu danslarda tersine çevirip, döndürürken mumları söndürmek beceriksizlik işaretidir. Kötülük getirici etkileri kovmak evlenen için çifte kına sürme ilk gece kendi aralarında özel, ikinci gece genel olur; kına taşı ve yanan mumlarla yapılan danslar İslâm düğünlerinde Fas'a kadar uzanır." (15)

Yunan mullarla dansı İran'da da buluyoruz. (16) Fas'da ise düğün gecesinde "... kızın evinde şölen vardır; yalnız kadınlar çağrılır. Gelin yatağına oturmuş ağlar, bırakıp gideceği ailesinin bütün ilişkilerini sayarak dövünür. Bundan sonra wazara'lar danseder. Gelin annesi içinde dört mum bulunan kına tasını ve bir şişe su getirir. Wazara'lar bu tası alır kınayı suya karıştırırlar, öteki dördü mumları alarak yakarlar. Gelinin yataktan kaldırarak el ve ayaklarına kına sürerler, bu sırada wazara'lar ayakta, onun yanısıra dururlar. Sonra gelini tekrar yatağına koyarlar ve dansetmeye başlarlar." (17)

Ayrıca söylemek gerekmez, kına dansları da tıpkı kılıç dansları gibi evliği kutlayan danslardır, "kına baraka yani kutsallık taşıdığı için kötü etkenlere karşı korunmak için kullanılır." (18)

Tabaklar içinde yanan mumlarla yapılan kına dansını daha çok Yemen Yahudileri'nin danslarını oynayan INBAL adlı İsrail'li bir dans topluluğundan Avrupa sahnelerinde de seyretmiştim.

(1) Crawley, The Mystic Rose, A Study of Primitive Marriage. 1902. sayfa 323.

(2) Mrs. H. Hamish Spoon, "Notes on the marriage customs of the Bedu and Felleahin" Folk-Lore. London 1910. 21. sayfa 279.

(3) Wetzstein, Zeitschrift für Ethnologie. 1873. sayfa 287.

(4) Kramer, Mittel-Syrien und Damascus, 1853. sayfa 123.

(5) Klein, Zeitschrift des Deutschen Palastinischen Vereins. VI. 1883. sayfa 94.

(6) Abrahams, Jewish Life in the Middle Ages. 1896. sayfa 193.

(7) Hâmit Zübeyr Koşay, Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme Ankara. 1944. sayfa 258.

(8) Hâmit Zübeyr Koşay, op. cit sayfa 130.

(9) Hâmit Zübeyr Koşay, op. cit. sayfa 291.

(10) Dalman, Palestinscher Diwan, 1901. sayfa 254.

(11) Fikret Memişoğlu, "Harput'un Kına Geceleri" Türk Folklor Araştırmaları Mart 1952. Sayı 32.

(12) Metin And "Turkish Dances ot-

her than Whirling Dervishes and Danse du Ventre Dance Magazine Ağustos 1958.

(13) Indonesian Music and Dancing Unity and variety. The Dancing Times 1946. sayfa 452.

(14) Walter William, Skeat Malay Magic, London, 1900. sayfa 377.

(15) Richard Winstedt, The Malay Magician being Shaman, Saiva, and Sufi, London, 1951 sayfa 118; 123.

(16) Hale, From Persian Uplands 1920, sayfa 12.

(17) Edward Westermarck, Les Ceremonies du Mariages au Maroc, (İngilizceden çeviri J. Aren) Paris, 1921, sayfa 127.

(18) Edward Westermarck, The History of human marriage, New York, 1822, I. sayfa 511.

Takıldıklarım

Bilge KARASU

FORUM'un 103. sayısında Bay Feyyaz Kayacan'ın Eliot'un Cocktail Party adlı eseri üzerine bir denemesi çıktı. Bir noktaya takıldım. 19. sayfada ikinci sütunda Bay Kayacan 'Cocktail Party'den çıkarılan sonuç, Jean-Paul Sartre'in GİZLİ OTURUM oyununda savunulan arancın tam tersine varmaktadır. Sartre'a göre 'cehennem başkalarıdır'. Eliot ise, cehennem başkaları değil, cehennem biziz, cehennem bizim içimizdedir, diyor. Biz bu cehennemden, ancak kendi istememiz, kendi yolumuzu seçmek yetisiyle açacağımız ya da devireceğimiz kapılardan geçerek çıkabiliriz' demiş. Ben Bay Kayacan'ı kılı kırk yarabilen bir kişi bilirim. Eliot ile Sartre da kılı kırk yaran kişiler. İmdi, böyle bir yargıya varmak, yargının terimlerini böylesine kaba bir biçimde vermek, Eliot ile Sartre arasındaki düşünce aykırılıklarını daha ince bir anlatıma başvurmadan böylesine kestirip atmak, Bay Kayacan'ı gerek iki yazar, gerekse kendine karşı haksızlık etmiş duruma düşürmüyor mu? Bay Kayacan'ın yaptığı çeşitten bir zorlama ile Eliot ile Sartre'in eninde sonunda aynı şeyleri söyledikleri de yazılabilir. Neden zorlayalım? Daha da, - geniş bir açıklamaya girişmeyeceksek - bu iki yazarı karşılaştırmaya niye kalkalım?

★

CARCO'NUN 'L'Homme Traqué'si Türkçeye çevrilmiş... Yıllardır gazetelerde, dergilerde, Carco'dan söz açıldıkça anıldığını gördüğüm bu kitabı okuyamadım, merak ediyordum. Türkçesini görünce (Takip Edilen Adam) bendeki 1922 baskısı fransızcasını çıkarıp okumağa başladım. Önce bana bayağı güzel bir kitap gibi geldi. Ama 40-50 sayfadan sonra, öyle düşünmeye başladım. Türkçesiyle karşılaştıracak oldum bir ara. Çabuk vazgeçtim. Çalakalem yapılmış, sıkışıkça makaslanmış, anlaşılardan kesilmiş, yanlışlarla dolu bir çeviri. Kitabı bitirince Carco'nun durup dururken Suç ile Ceza'nın bir karikatürünü yazmak için ne gibi bir gerekseme duyabilmiş olacağını düşündüm. Aklım takıldı kaldı.

1922'de Grand Prix du Roman'ı bu kitap Paul Bourget'ye armağan edilmiş. Bourget'nin ruhbilimsel yöntemine, ruh halinin inceliklerini araştıran, didik didik

eden yazısına Carco'nun öykündüğü görülebilir. Ne var ki Bourget'nin dünyası ile Carco'nun dünyası arasındaki ayrım yöntemin değiştirilmesini gerektirirdi. O yıllarda bir Proust vardı, ruhbilim çözümlerine meraklı bir yazardı ama kendi çözümlerini, kendi ruhbilimini, kendi büyük yapısını kendi kuruyordu. Beiki Carco'dan çok yaşlıydı ama gençlik denemelerini bir köşeye atmasını bilmişti. Carco'dan 8 yıl sonra Faulkner, The Sound and the Fury'de ruhbilimsel roman tekniğini alacak bullak ederken ancak 33 yaşındaydı. Faulkner'den çok önce, polis romanının edebiyat yapmağa pekâlâ elverişli olduğunu hatırlatmak isteyen Carco, ününü kaldırmayacak ölçüde cılız olan bu kitabında, romancı olarak başarısızlığa uğramış. (Gerçi Proust ile Faulkner adlarını anmanın boş bir şey olduğunu biliyorum. Karşılaştırma akla gelmez. Ancak Paul Bourget tekniğiyle bambaşka bir dünyanın romanı yazılmayacağını anlamamış bir yazar karşısına bu adları ortaya sürmek gereksinmesini duydum.) Birtakım 'Grand Prix'lerin temellerindeki değerlendirmenin, 35 yıl sonra göze böyle görünmesi düşündürüyor da insanı..

★

AKBAL'ın 'Suçumuz İnsan Olmak' adlı romanını L'Homme Traqué'den hemen sonra okudum. Köşeye sıkıştırılmış insan - hem de, toplumun sıkıştırdığı insan tema'sı bakımından iki kitap arasında bir yakınlık var. İki romanın kahramanı da bir kadının aşkında - başka başka yönlerden, başka başka nedenlerle de olsa - bir kurtuluş umudu arıyorlar. Hoş 'bir kadının aşkı' dedim ya, bu çeşit bir aşkın benim anladığım aşkla uzaktan yakından ilişkisi yok. Ama üzerinde durmak istediğim şey bu değil.

Oktay Akbal, Carco'nun tersine, kahramanının sıkıntılarını anlatmak için kendine özgü bir anlatım yolu geliştirmiş. Bu bakımdan onu övmek gerek. Ama bu romanı okurken birtakım yazarların Akbal'dan söz açarken kullanmış oldukları 'mız-mız' sıfatı geldi aklıma. Bu sıfat çirkin. Üstelik yanlış. Akbal'ın insanları çoğu zaman mız-mız bile değil, ödlele yahut alıktır, denebilir. Suçumuz'daki Nedret gibi kadınlar, arasına, bu korkak insanlığın üstüne

yükselebilirler. Ama yarattığı kişilerden ötürü yazara mız-mız denmesini de benim aklım almaz. Akbal'ın bir sınırlılığı var: Birbirine pek benzeyen kişileri hep aynı 'motif'ler arasında dolandırıyor, aynı kalıplar içinde yaşıyor. Anahtar - söz yahut imgeler hep birdir. Ama burada da yazarın mız-mızlığını değil, çekingenliğini görebiliriz. Kendi kendini sınırlıyor bile diyebiliriz. Mız-mız bir yazar kolay kolay okunamaz ama Akbal, tersine, iyi bildiğimiz dünyasında yeni bir hikâyeyi sonuna değin okutabiliyor.

Geriye dönüşleri böylesine göze batacak ölçüde sinema kurallarına göre yapılmış olmasa, bu kadar ağır, bu kadar tekerrürlü olmasa teknik yönden daha da başarılı sayılabilecek bu kitabın gerçeklikten kaçan yahut gerçeklikten bunalan insanı, handiyse bir hastaya yakışacak ölçüde birtakım düşlere dalar, sıkıntılarının suçunu birine yüklemeye çalışırken, ruhbilimsel bakımdan çok tutarlı bir davranış gösteriyor ama suçu 'insan olma'ya yüklerken genellemede ölçüyü kaçırıyor sanıyorum. Gerçeklikle düşün aynı olduğu düşüncesi, bir bakıyorsunuz kitabın sonuna doğru, gerçekliğin üstünlüğünü kabul edişle yalanlanıyor. 'Hayatın olduğu gibi kabul edilmesi' felsefesindeki bozgunculuk, - kendine de çevresine de yenilmek bozgunculuğu, - insanı tedirgin edebilir ama Akbal'ın kahramanını bu bakımdan hoş görebiliriz. Ama soruyorum kendi kendime: Kahramanın inandırıcılığı, karşısına başka bir öge çıkarılsa, - Selmin'le Hamdi'yi gerçek ağırlıkları olan öğeler sayamıyorum - gerçek bir ağırlığı olan bir varlıkla çatıştırılsa daha da artmaz mıydı?. Düşlerle savuşturulamayacak, yenilemeyecek birtakım karşıt kuvvetler, Akbal'ın da daha çok işine yarardı sanıyorum.

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:

Abdullah F. UZUN

İdarehane: Büyük Han, No. 55

Yenişehir - Ankara

Tel: 26754

Haberleşme Adresi:

Posta Kutusu 131 - Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:

Ayyıldız Matbaası — Denizci-

ler Caddesi, Saka Han, Alt Kat

Tel: 17507 — Ankara